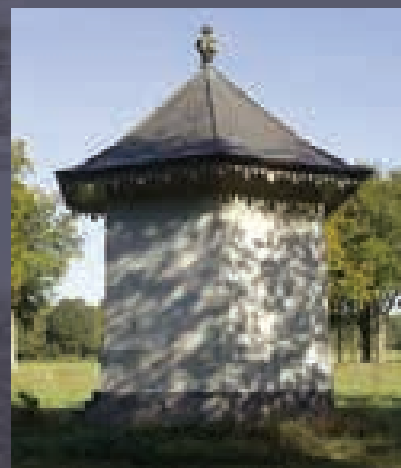

De vermogende Groninger bonthandelaar Hermannus Georgius Inden moet aan de buitenplaatsen langs de Vecht hebben gedacht toen hij aan het Noord-Willemskanaal bij het Drentse dorp Vries zijn buitenverblijf liet bouwen. Op 21 april 1881 legde dochter Anna Inden de eerste steen van de villa die de eerste jaren haar naam zou dragen. Een volgende eigenaar bedacht de naam Bosch en Vaart.

Dit boek neemt u mee door het huis en over het landgoed. Het vertelt het verhaal vanaf het moment dat de familie Inden haar buitenhuis bouwde. De geschiedenis van Bosch en Vaart blijkt een komen en gaan van eigenaren te zijn. Sommige woonden er kort, andere tientallen jaren.

Dat Bosch en Vaart er nu weer net zo prachtig uit ziet als vroeger, is vooral het resultaat van de inspanningen van Pieter Battjes. Hij werd in 1984 eigenaar van het landgoed en sindsdien heeft hij er al zijn vrije tijd in gestoken om Bosch en Vaart in oude glorie te herstellen. Samen met zijn vriend Kees Andriess en zijn zuster Greet is Pieter Battjes inmiddels eigenaar van een vijftien hectare groot landgoed. Het park van Bosch en Vaart is vrij toegankelijk voor wandelaars.

De Stichting Pieter en Greet Battjes tot instandhouding van Landgoed Bosch en Vaart zorgt ervoor dat het landgoed in zijn geheel aan de volgende generaties zal worden doorgegeven. Met dit boek wil ze zoveel mogelijk mensen interesseren voor verleden, heden en toekomst van Bosch en Vaart.

NUR 693

ISBN/EAN 978-94-91524-27-1

BOSCH EN VAART
DRENTS LANDGOED

Bosch en Vaart

Schoonheid aan het water

BOSCH EN VAART
DRENTS LANDGOED

Colofon

Dit boek is een uitgave van de Stichting Pieter en Greet Battjes tot instandhouding van Landgoed Bosch en Vaart.

research, teksten en eindredactie

Bertus Boivin (Boivin Tekstproducties Assen)

redactie en adviezen

Kees Andriessse, Greet Battjes en Pieter Battjes

fotografie

Sake Elzinga

(overige fotografen in de beeldverantwoording)

vormgeving

Albert Smit (ga creatief meppel)

grafische verzorging

ga creatief meppel, Meppel

NUR 693

ISBN 978-94-91524-27-1

© 2018, Stichting Pieter en Greet Battjes tot instandhouding van
Landgoed Bosch en Vaart / Bertus Boivin

Niets uit deze uitgave mag worden veeveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm, digitaal of op welke andere wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de Stichting instandhouding Bosch en Vaart. No part of this book may be reproduced in any form by print, photoprint, microfilm, electronic or digital media or any other means without prior written consent of Stichting instandhouding Bosch en Vaart.

We konden dit boek maken dankzij bijdragen van:

Inhoud

BOSCH EN VAART 1881-1907 Villa Anna	6
BOSCH EN VAART 1907-1909 De zaak Dieters	20
BOSCH EN VAART 1909-1933 Tussenjaren	32
BOSCH EN VAART 1933-1969 Met alle lusten en lasten	48
BOSCH EN VAART 1969-1984 Kunstenaars in het paradijs	68
BOSCH EN VAART 1984-NU Een levenswerk	80
BOSCH EN VAART TOEKOMST De stichting	102
VERANTWOORDING	111

Stichting Pieter en Greet Battjes tot instandhouding van Landgoed Bosch en Vaart

Groningerstraat 32, 9481 TD Vries

info@landgoedboschenvaart.nl

www.landgoedboschenvaart.nl

Dit boek is een van de initiatieven van de Stichting instandhouding Bosch en Vaart om zoveel mogelijk mensen te interesseren voor haar landgoed. Eventuele opbrengsten uit de verkoop van dit boek komen ten goede aan het werk van de stichting. Wilt u een donatie geven? Stort uw bijdrage op NL29 RABO 0138 6811 12 ten name van ST. P&G BATTJES INSTH. LANDGOED.

Woord vooraf

Destijds, eind jaren negentig waren we op het provinciehuis heel enthousiast over de mogelijkheden die van we het Rijk kregen om een eigen landgoederenbeleid te ontwikkelen. We vonden het een prachtige kans om meer natuur te ontwikkelen waar iedereen van zou kunnen profiteren. Lang niet alle gemeenten echter deelden ons enthousiasme. Dat waren vooral gemeenten waar de landbouw sterk vertegenwoordigd was. Ook in de toenmalige gemeente Vries hadden ze er nogal wat moeite mee om van goede landbouwgrond bossen en natuurgebieden te maken.

In die tijd leerde ik Pieter Battjes kennen. Hij was op dat moment druk bezig om van Bosch en Vaart weer een echt landgoed te maken. Pieter vroeg mij om hulp als gedeputeerde toen hij bij de gemeente onvoldoende weerklank vond en zijn plannen met Bosch en Vaart dreigden te verzanden. Gelukkig hebben we de zaak weer vlot weten te trekken en zal iedereen achteraf blij zijn met de resultaten van de plannen.

Vanaf onze eerste ontmoeting op het provinciehuis heb ik me verwonderd over de gedrevenheid van Pieter Battjes om zijn Bosch en Vaart zo mooi mogelijk te maken. Pieter weet precies wat hij wil. Hij is bescheiden, maar laat zich door niemand van zijn pad afbrengen.

Nu ik Pieter in de loop van de jaren beter heb leren kennen, zie je diezelfde trekjes bij hem ook in zijn werk op het landgoed. Hij is secuur, onvermoeibaar en altijd in de weer. Dagen in de tuin bezig en dan ondertussen ook nog tijd hebben om veilingen en rommelmarkten af te stropen op zoek naar dat ene ornament dat volgens hem nog in het trappenhuis ontbreekt. Fascinerend als je zo meer dan dertig jaar dag in dag uit bezig kunt zijn. Hiermee wil ik overigens niemand tekort doen. Ook Greet Battjes en Kees Andriesse leveren dagelijks hun bijdrage aan het behoud van Bosch en Vaart en het op de kaart zetten van het landgoed. Ik beschouw het als een eer deze mensen te hebben leren kennen.

De Stichting Pieter en Greet Battjes tot instandhouding van Landgoed Bosch en Vaart is in het leven geroepen om Bosch en Vaart als eenheid te behouden en voor de toekomst veilig te stellen. De gedachte erachter is in al zijn eenvoud buitengewoon indrukwekkend: zo'n landgoed maak je niet alleen voor jezelf, maar dat wil je delen met andere mensen door hen er ook van te laten genieten.

Ook het boek dat u nu in handen houdt, past helemaal in die doelstelling. Het wil het verhaal van Bosch en Vaart vertellen en ervoor zorgen dat dat stukje geschiedenis niet verloren gaat. Al lezend krijgt u verrassende, soms verbijsterende inkijkjes in het leven van de mensen die hier sinds 1881 een belangrijk deel van hun leven hebben doorgebracht. Bosch en Vaart doet nu eenmaal iets met mensen...

Ali Edelenbosch

bestuurslid Stichting Pieter en Greet Battjes tot instandhouding van Landgoed Bosch en Vaart

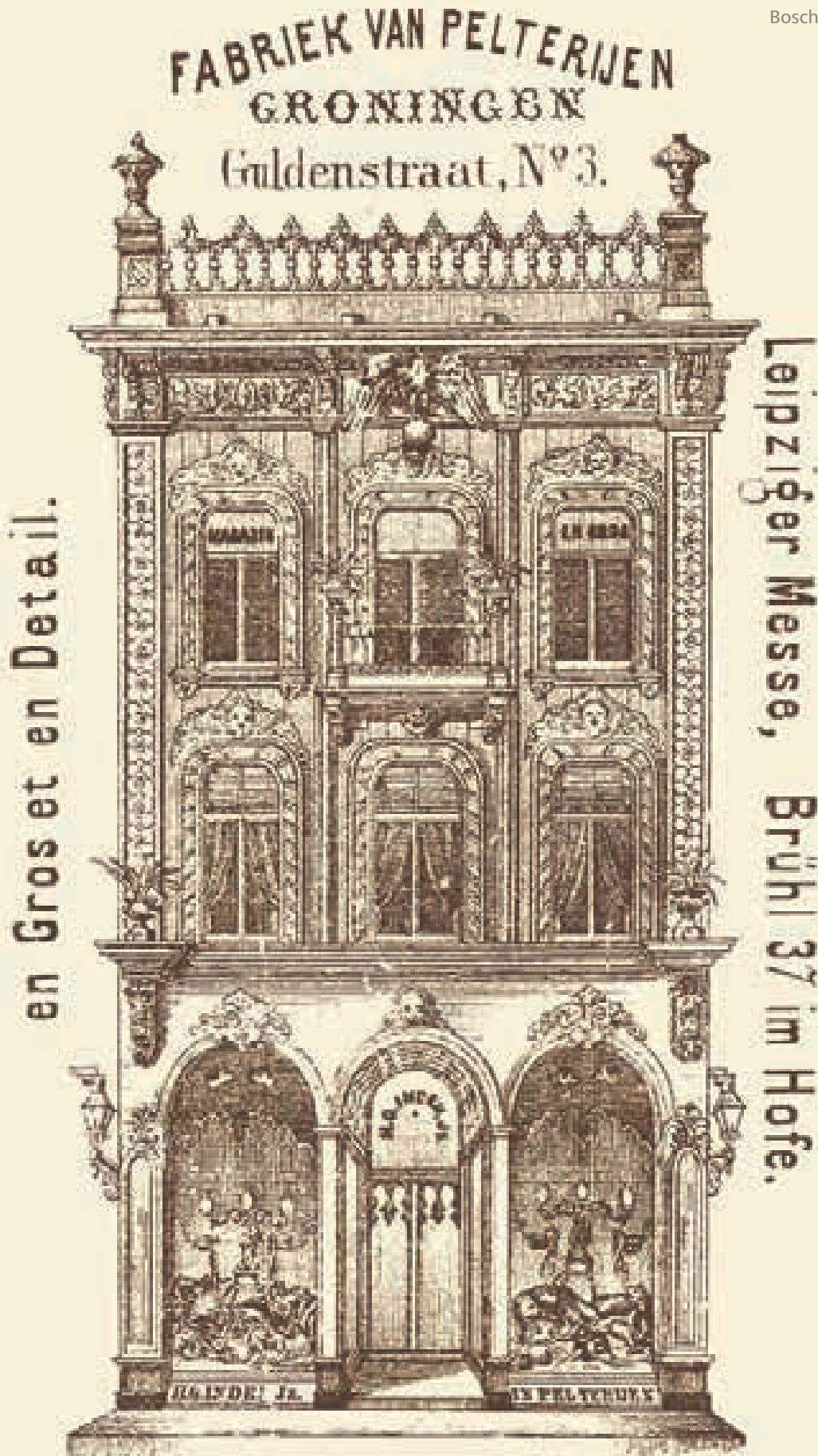

BOSCH EN VAART 1881-1907

Villa Anna

's Zomers gaan Groningers graag de stad uit. Dat is nu zo en het was vroeger al net zo. Rijke families hadden hun borgen op het Groningerland. Denk aan de familie Van Panhuys en hun borg Nienoord bij Leek en de Tjarda van Starkenborchs die de zomers op Verhildersum bij Leens doorbrachten. Rijke Stadgers boden tegen elkaar op en lieten de mooiste buitens bouwen in Paterswolde, langs de straatweg naar Haren en verderop. Het graven van het Noord-Willemskanaal in 1861 bood de mogelijkheid om je bij zomerdag in een nóg exclusievere omgeving terug te trekken. Hermannus Inden moet aan de buitenplaatsen langs de Utrechtse Vecht hebben gedacht toen hij aan het kanaal bij Sluis III tussen De Punt en Vries zijn Villa Anna liet bouwen. We schrijven dan het jaar 1881.

Reclamekaart van de winkel van Inden aan de Guldenstraat in Groningen.

Hermannus Georgius Inden was bonthandelaar en dankzij zijn geslaagde ‘negocie in pelterijen’ stond hij in die jaren in de top-honderd van de rijkste Groningers. Hij hoorde tot het kleine groepje rijke katholieke winkeliers. Inden was duidelijk een selfmade man. Grootvader Philippus Inden kwam in zijn jonge jaren vanuit Keulen in Groningen terecht. Hij deed allerlei los-vast werk in de stad. Zo gaf hij sjouwer als beroep op, toen zijn zoon Jurrien trouwde. Jurrien werd timmerman en trouwde in 1815 met de dienstbode Anna Maria Hof. Jurrien en Anna Maria kregen op 2 oktober 1833 een zoon die ze Hermannus Georgius Inden lieten dopen.

Vermogend man

Dat het Hermannus Inden al spoedig voor de wind moet zijn gegaan, blijkt uit de huwelijkse voorwaarden die door notaris Verheijen aan de vooravond van diens huwelijk met Triphenna Maria Joannna Rikkers op 7 april 1866 vastgelegd werden. Inden bracht in het huwelijk onder andere 20.000 gulden aan bewerkte en onbewerkte pelterijen in, vorderingen op verschillende personen ter grootte van 18.000 gulden en een vijfde aandeel in Hotel Frigge aan de Herestraat ter waarde van 11.000 gulden. Met een waarde van ruim een half miljoen euro anno 2018 was de toen nog maar 32-jarige Inden reeds een vermogend man. Ook de familie van zijn vrouw Triphenna hoorde dankzij hun handel in ijzerwaren tot de welgestelde katholieke stad-Groninger families. Haar broer Henricus Josephus Rikkers stond net als Inden in de top-honderd rijkste Groningers. Na hun huwelijk betrok het jonge paar de woning boven de winkel aan de Guldenstraat. Een jaar later op 21 april 1867 werd daar dochter Anna Maria Hendrika Harmanna geboren. Precies veertien jaar later komen we Anna tegen als ze de eerste steen legt van het buitenhuis dat haar vader en moeder aan het Noord-Willemskanaal aan het bouwen zijn.

De Groninger middenstand floreerde in de tweede helft van de negentiende eeuw als nooit tevoren. Geen enkele andere stad in het Noorden kon ook maar enigszins in haar schaduw staan. Van heinde en ver trokken de klanten richting ‘Stad’ en ook de deurbel van de bontwinkel van Hermannus Inden aan de Guldenstraat rinkelde met grote regelmaat.

Een buitenverblijf alhier

De Provinciale Drentsche en Asser Courant had op 19 oktober 1880 een bijzonder nieuwtje uit Vries te melden: ‘Naar men verneemt heeft de heer Inden uit Groningen het voornemen om alhier een buitenverblijf te bouwen. De aanbesteding zal binnen zeer korten tijd plaats hebben, terwijl over eenige dagen reeds een begin zal worden gemaakt met den aanleg voor tuin, bosch enz., een en ander ter grootte van circa elf hectare. Tal van arbeiders, ambachtslieden enz. zullen dezen winter met dit en andere werken steeds bezig kunnen zijn.’ Hermannus Inden liet er geen gras over groeien, want hij moest op dat moment de grond aan het Noord-Willemskanaal officieel nog kopen. In december 1880 liet hij een groep aannemers inschrijven op de bouw. Er deden slechts vier aannemers mee en kennelijk zinden de offertes Inden niet, de laagste inschrijver wilde het voor 13.379

Boven: Advertentie Provinciale Drentsche en Asser Courant 8 december 1880.

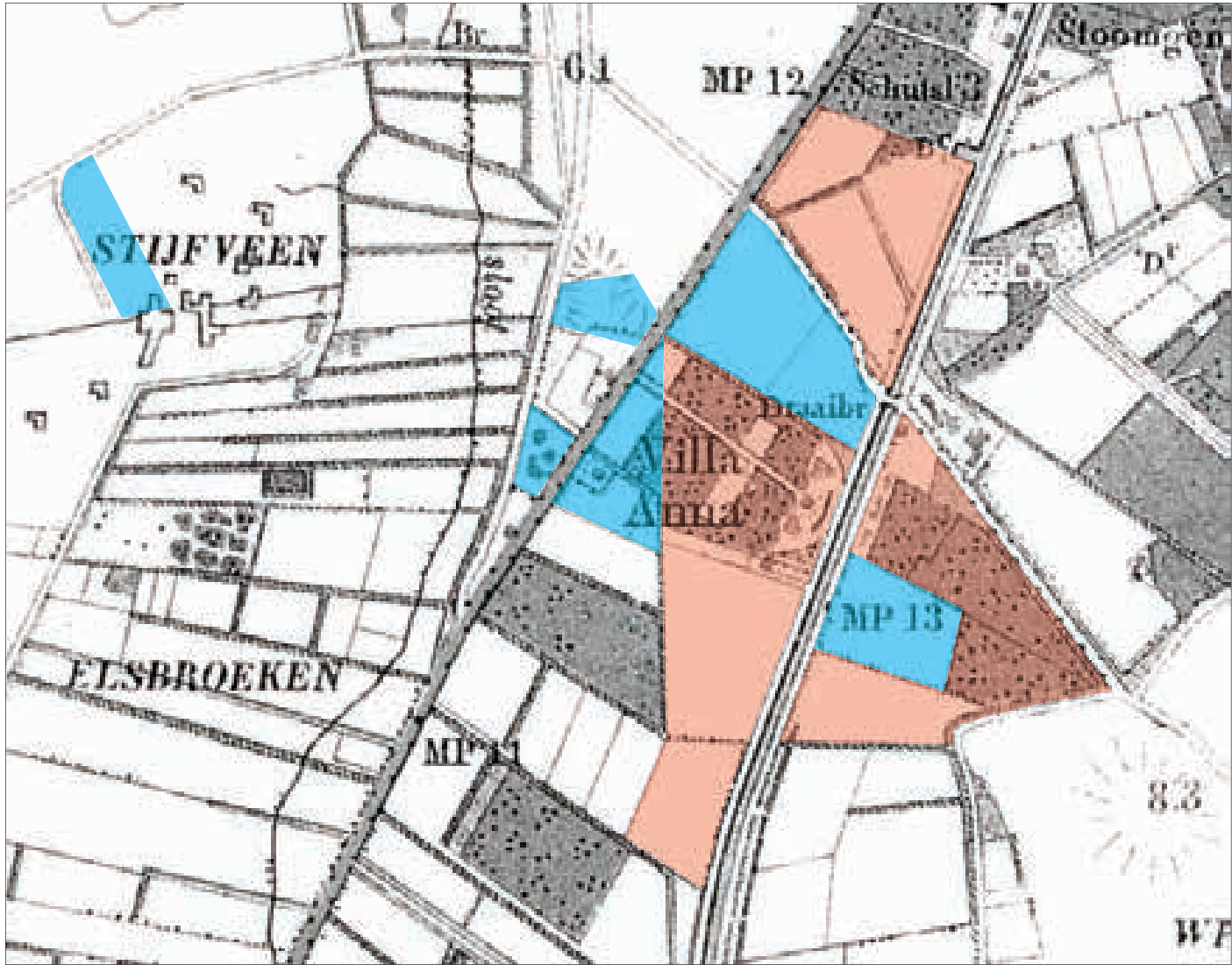
Onder: Advertentie Leeuwarder Courant 22 april 1881.

gulden doen. Een week later al volgde een ‘herbesteding’. Nu kreeg aannemer B.W. de Leeuw uit Hardegarijp de bouw gegund. Hij zat 1200 gulden lager dan de laagste inschrijver de eerste keer. Inden was een man die er niet van hield om geld over de balk te smijten. Zo liet hij de metselsteen buiten de inschrijving, kennelijk kon hij daar via zijn netwerk elders voordeliger aan komen.

Grondaankopen

De grond waar het buitenhuis op gebouwd werd, passeerde op 17 februari 1881 bij notaris Rengers Hora Siccama in Vries. Inden betaalde een bedrag van 5000 gulden voor acht percelen langs het Noord-Willemskanaal met een oppervlak van in totaal zo’n elf hectare. Inden kocht de grond van Hermanus Josephus Meddens, die op het perceel van het buitenhuis in 1877 al een boerderij gebouwd had.

Overzicht van de aankopen van Inden rond het Noord-Willemskanaal: in rood de eerste aankopen in 1881, in blauw de aankopen tussen 1882 en 1900.

De notaris noteerde dat Meddens op dat moment ‘negotiant wonende te Rotterdam’ was, maar hij was net als Inden van origine een Groninger jongen. De familie Meddens zat in de textielhandel en hoorde al vóór Inden tot de katholieke elite van de stad. Hermanus Meddens werd in Rotterdam een zeer vermogend man, zijn tijdgenoten omschreven hem als ‘textielbaron’. Meddens had na het graven van het Noord-Willemskanaal als een soort belegging stukken heideveld gekocht met de bedoeling om deze te ontginnen, landbouwgrond aan te maken en eventueel bos aan te planten. (Opmerkelijk detail is dat de familie Meddens rond 1900 eigenaar werd van het enige andere landgoed aan het Noord-Willemskanaal, namelijk Heidenheim, enkele kilometers ten zuiden van Vries.)

Inden was van hetzelfde hout gesneden als Meddens. Hij was duidelijk meer van plan met zijn landgoed dan zomers met de familie in de tuin te zitten. In totaal kocht hij tussen 1881 en 1899 in dertien transacties in totaal zo’n veertig hectare grond rond Villa Anna.

Topgras

Het was een interessante tijd om grond te kopen. Dankzij de markescheiding was het aanbod heideveld in Drenthe groter dan ooit, terwijl de vraag naar grond in die tijd door een grote internationale agrarische crisis relatief gering was. Kortom, een uitgelezen gelegenheid om geld te verdienen... Inden liet zijn heideveld grotendeels ontginnen, verpachtte een deel van de grond en had ook percelen in eigen gebruik. Regelmatig adverteerde hij in de Provinciale Drentsche en Asser Courant dat hij ‘topgras van puike, geheel overkleide landerijen’ liet veilen. (Topgras is het eerste gras dat aan het begin van de zomer wordt gemaaid en dat het beste hooi oplevert.) Ook meldde Inden in advertenties dat hij op stam staande rogge te koop had en akkers voor naweide verhuurde. Verder adverteerde hij regelmatig dat hij bouwland en groenland om te weiden of te hooien te huur had. In een advertentie waarin hij later het landgoed te koop aanbood, schatte hij deze inkomsten op 1000 gulden per jaar.

Mooiste huis

Terug naar 1881, naar 21 april om precies te zijn toen dochter Anna Inden op haar veertiende verjaardag de eerste steen van de villa legde. Eind van het jaar was Villa Anna gereed. Architectuurhistorici omschrijven de bouwstijl van Villa Anna als een combinatie van eclecticisme en de chaletstijl. Het eclecticisme was typisch voor het eind van de negentiende eeuw, het is een verzameling bouwstijlen die teruggrepen naar de grote bouwstijlen in het verleden. Bij Villa Anna bijvoorbeeld valt onmiddellijk de strakke witte pleisterlaag van het classicisme op. De populaire chaletstijl met de mooie balkons en de overstekende daken deed de rijke opdrachtgevers uiteraard herinneren aan de vakanties in hun geliefde Zwitserland. Ongetwijfeld zullen veel inwoners van Vries op hun zondagse wandelingetje met een mengeling van verbazing en ontzag gekeken hebben naar het herenhuis dat hier bij hun dorp verzeen was. Iedereen was het erover eens dat Villa Anna het mooiste huis in de wijde omgeving was. Een grote witgepleisterde villa met hoge symmetrische ramen met een fraai balkon op zuilen aan de kant van het kanaal.

Advertentie Provinciale Drentsche en Asser Courant 26 maart 1880.

Heel lang bleven de details uit de beginjaren in Bosch en Vaart zichtbaar. Op deze foto uit de jaren zestig lijkt de keuken van Inden nog helemaal intact, op de kraan van de waterleiding na.

De architect van Villa Anna

Helaas zijn er geen gegevens (meer) bekend over de ontwerper van Villa Anna. Een naam die in dit verband vaak genoemd werd, is die van de Groninger architect Jan Maris (1825-1899) die bijna al zijn opdrachten kreeg uit de kringen in de stad waar Inden ook in verkeerde.

Jan Maris was lange tijd onbetwist de ‘huisarchitect’ van de familie Scholten, met stip de rijkste van de Groninger families. Maris ontwierp voor ‘stamvader’ Willem Albert Scholten het in de Tweede Wereldoorlog zo beruchte Scholtenshuis aan de Grote Markt. Het werd gebouwd in hetzelfde jaar als Villa Anna. Andere bekende bouwwerken van Maris voor de familie Scholten zijn de grote theekoepel bij het spoorviaduct aan het begin van de Hereweg, Villa Gelria aan de Verlengde Hereweg en het kolossale grafmonument van W.A. Scholten op de Zuiderbegraafplaats. In het dorp Vries was in 1863 Maris architect van de villa-boerderij Rezzago, die in de tijd van Inden eigendom van de Groninger schildersfamilie Mesdag was.

Naast Maris zijn er twee architecten die rechtstreeks aan Hermannus Inden en Villa Anna kunnen worden gelinkt, ontdekte Hans R. van der Woude uit Zuidlaren. Van der Woude heeft veel onderzoek gedaan naar de bouw van Groninger villa's in die tijd. Zo toont hij een directe relatie aan met de Amsterdamse architect Ijme Gerardus Bijvoets (1837-1901). Deze ontwierp namelijk in 1877 voor Inden twee huidenpakhuizen aan de Joden Houttuinen in Amsterdam.

Een derde kandidaat voor het ontwerpen van Villa Anna is Arie Millenaar (1845-1918). In de advertentie van de aanbesteding van het huis in december 1880 werd hij samen met Georg Ros genoemd als degenen bij wie de aannemers nadere informatie konden krijgen (zie de advertentie op pag. 9). Millenaar komen we in Groningen tegen als opzichter in de bouw, maar hij geeft ook aan het beroep van architect uit te oefenen. Later was hij in Rotterdam mede-eigenaar van de Firma Van Loenen en Millenaar - Architecten, Timmerlieden en Metselaars. Wie de architect van Villa Anna geweest is, blijft vooralsnog een onbeantwoorde vraag.

Bouwtekening van Ijme Gerardus Bijvoets van twee pakhuizen van Inden in Amsterdam.

Foto uit het begin van de twintigste eeuw van het Noord-Willemskanaal ter hoogte van Bosch en Vaart met verderop Brug 12. Deze lag veel dichtër bij de sluis dan de huidige brug.

Verrassende doorkijkjes

Naast de villa werd een koetshuis gebouwd met een grote paardenstalling. Er kwamen een stookhok, een orangerie en een theekoepeltje op het landgoed. Tussen de villa en het kanaal was een grote vijverpartij gegraven. Het park was zorgvuldig aangelegd in de zogeheten Engelse landschapstijl die toen nog steeds erg in de mode was met vijvers, heuvels, slingerende paden en verrassende doorkijkjes. De theekoepel moet eerst veel dichtër bij het huis hebben gestaan. Enkele jaren later werd hij daar afgebroken en naar de doorgaande weg verplaatst. Kennelijk wilde de familie onder het genot van hun kopje thee wat meer te zien hebben. Of was het geen kwestie van zien, maar van gezien worden...

Kalmer aan

Rond zijn zestigste besloot Inden het wat kalmer aan te gaan doen. In 1896 woonde het echtpaar aan de Ubbo Emmiussingel. Vele eeuwen waren de wallen rond de stad onmisbaar geweest voor de bescherming van de Stadjers, maar langzamerhand hadden ze hun militaire functie verloren. Na de jaren zeventig van de negentiende eeuw begon de ontmanteling van de stad in snel tempo. Aan de zuidkant langs de singels werd het ene na het andere herenhuis gebouwd, zoals in 1883 het grote dubbele woonhuis aan de Ubbo Emmiussingel 19-21 dat Inden later betrok.

In de verkoop

Kennelijk had het echtpaar Inden besloten helemaal uit het Noorden te vertrekken. Reeds in 1893 had Inden in het Nieuws van de Dag ‘wegens voorgenomen vertrek naar elders’ een eerste poging gedaan om Villa Anna te verkopen. In 1897 volgde een tweede poging. In een advertentie in de Provinciale Drentsche en Asser Courant van 30 juni 1897 werd het ‘modern ingericht heerenhuis met prachtige aanleg’ aangeprezen. In de tuin van Villa Anna stonden de ‘fijnste vruchtbommen waaronder de eerste Fransche peerensoorten’. Behalve het huis met zijn bijgebouwen bracht Inden ook de daarnaast gelegen boerderij en een arbeiderswoning onder de hamer. In totaal ging het om ruim 32 hectare. De advertentie gaf aan dat Villa Anna op een half uur afstand van het station Vries-Zuidlaren lag en dat het huis ook prima dienst zou kunnen doen als ‘eene inrichting voor zenuwlijders of iets dergelijks’. Het jaar daarvoor was Dennenoord in Zuidlaren geopend en kennelijk zag Inden hier een mooie kans om zijn villa te slijten. Eerder had hij in een advertentie in het Nieuws van de Dag zijn Villa Anna reeds aangeprezen aan jachtliefhebbers vanwege de uitgestrekte jachtvelden en aan de ‘Heeren Kunstschilders’ vanwege de ligging ‘te midden der schoonste Drentsche streken’.

Kennelijk vielen de inschrijvingen tegen, want de veiling ging niet door. Pas tien jaar later op 7 mei 1907 slaagde Inden erin Villa Anna te verkopen. Nieuwe eigenaar van het landgoed werd de Groninger gedeputeerde Hendrikus Dieters Janneszn, die er 20.000 gulden voor betaalde. Met hem pakken we de draad van het verhaal van Bosch en Vaart in het volgende hoofdstuk weer op.

Rentenier

In 1899 had het echtpaar Inden het Noorden al verlaten en was vertrokken richting Nijmegen en Arnhem, een zeer gewilde streek voor gefortuneerde Nederlanders om de laatste jaren van hun leven rentenierend door te brengen. In dat jaar verhuisden ze naar Nijmegen en vervolgens in 1912 naar Arnhem, waar Hermannus Inden op 20 april 1916 aan de Zijpendaalseweg kwam te overlijden. Weduwe Triphenna Inden overleefde haar man meer dan twintig jaar. Zij stierf in 1939 op 96-jarige leeftijd in het deftige pension Sancta Maria in het dorp Hees bij Nijmegen. Dochter Anna, de naamgever van de villa, kwam vlak na de oorlog te overlijden in Duitsland waar ze het grootste deel van haar leven had doorgebracht.

Voorloopig Bericht.

Wegens voorgenomen vertrek naar elders zal in het laatste der volgende maand Publiek te Koop worden gepresenteerd, in gedeelten of in zijn geheel, zooals nader zal worden aangegeven: het schoone Buiten Villa Anna, met alle annexen, gelegen aan het Noord-Willemskanaal en Rijkstraatweg van Groningen naar Assen, zijnde inmiddels uit de Hand te Koop om desverklarende direct te aanvaarden met overname van een zoo goed als nieuw Ameublement, Paard en Rijtuigen, enz.

Zijnde als Gezondheidsoord, waarbij uitgestrekte Wandelboeschten, bijzonder geschikt voor eene Inrichting voor Zenuwlijders of dergelijks. Voor Jachtliefhebbers te midden van uitgestrekte Jachtvelden. Voor Heeren Kunstchilders gelegen bij Vries te midden der schoonste Drentsche streken.

Te bezien na aanvraag bij den Eigenaar H. G. INDEN Jan., Ubbo Emmiussingel 552, Groningen.

Advertentie

Nieuws van de Dag

31 mei 1893.

Aan tafel met Hermannus Inden

In de loop van de jaren heeft Pieter Battjes een flinke verzameling Zwiebelmuster-porselein opgebouwd. Net als ons Delfts blauw is ook dit porselein uit de Duitse stad Meissen aan de Elbe destijds geïnspireerd door het oude Chinese porselein. Zwiebelmuster betekent in het Nederlands 'uienmotief'. Feitelijk schilderden de kunstenaars uit Meissen geen ordinaire uien op hun porselein, maar de veel chiquere granaatappels. Sinds de klassieke oudheid was de granaatappel het symbool van de vruchtbaarheid vanwege haar honderden zaadjes.

De liefde van Pieter voor dit porselein begon toen hij zich realiseerde dat in de tijd dat Inden op Bosch en Vaart woonde, Zwiebelmuster in diens kringen mateloos populair was. Pieter heeft inmiddels honderden exemplaren Zwiebelmuster-porselein, niet alleen borden, koppen, schotels en schalen, maar voorwerpen in alle soorten en maten, zoals deze elegante etagère. Voor Pieter is zijn porselein op de eerste plaats om te gebruiken. Borden zijn om van te eten en een kop en schotel om er thee of koffie uit te drinken.

De zaak Dieters

BOSCH EN VAART 1907-1909

Op 17 mei 1907 kocht Hendrikus Dieters Janneszn, industrieel en lid van Gedeputeerde Staten der Provincie Groningen, van Hermannus Inden 'de villa, genaamd Villa Anna, met koepel, tuinmanswoning, broeikassen, arbeidershuis en bijbehorende perentuin, moestuin, appelhof, dennebosschen, groen- en bouwlanden, heide en veengronden'. Het landgoed was ruim 16,5 hectare groot en Dieters betaalde Inden 20.000 gulden voor het landgoed. Dieters gaf Villa Anna een nieuwe naam die het huis tot op de dag van vandaag gehouden heeft: Bosch en Vaart.

Dat je ‘Vaart’ in de nieuwe naam van de villa zet, is onmiddellijk te begrijpen, ‘Bosch’ lijkt op het eerste gezicht een beetje overdreven. Tot je de topografische kaart uit die tijd erbij pakt! Niet alleen stond er op dat moment veel bos op het landgoed zelf, maar vooral ook aan de overkant van het Noord-Willemskanaal was het grootste deel van het veld ten noordwesten van de Westeresch van Tynaarlo met bos bedekt. De ontginners zagen aanvankelijk kennelijk brood in de houtproductie. Rond de Eerste Wereldoorlog moet het meeste bos hier al weer zijn verdwenen. De naam ‘Bosch en Vaart’ bleef...

Op 13 juli 1885
trouwden Hendrikus
Dieters en Swaantje
Scheltens in
Muntendam.

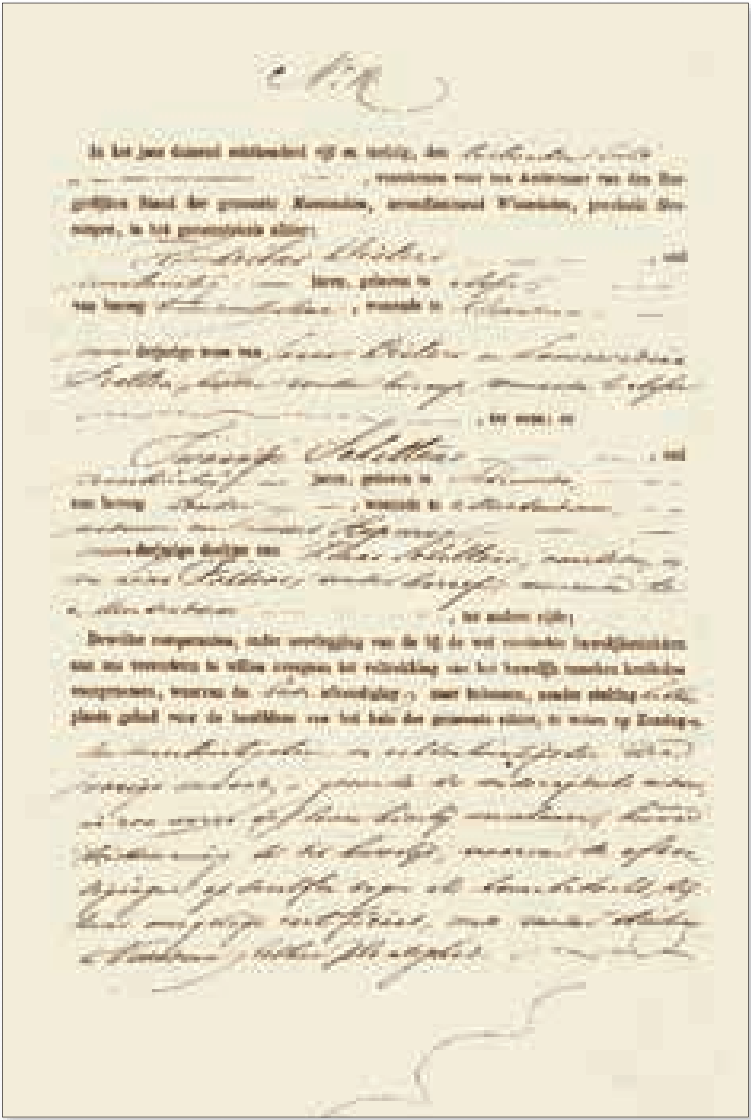
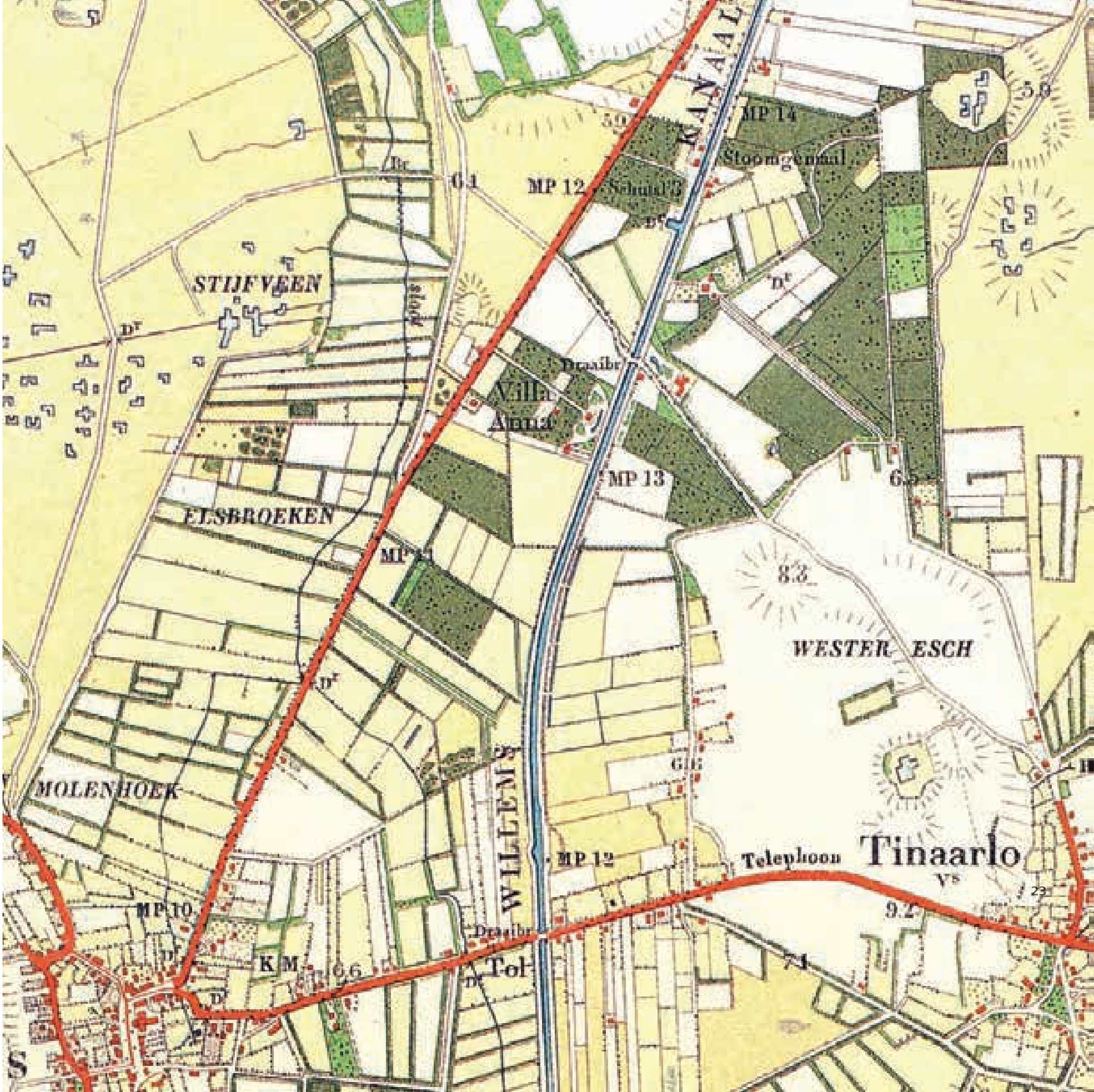
Tramconducteur

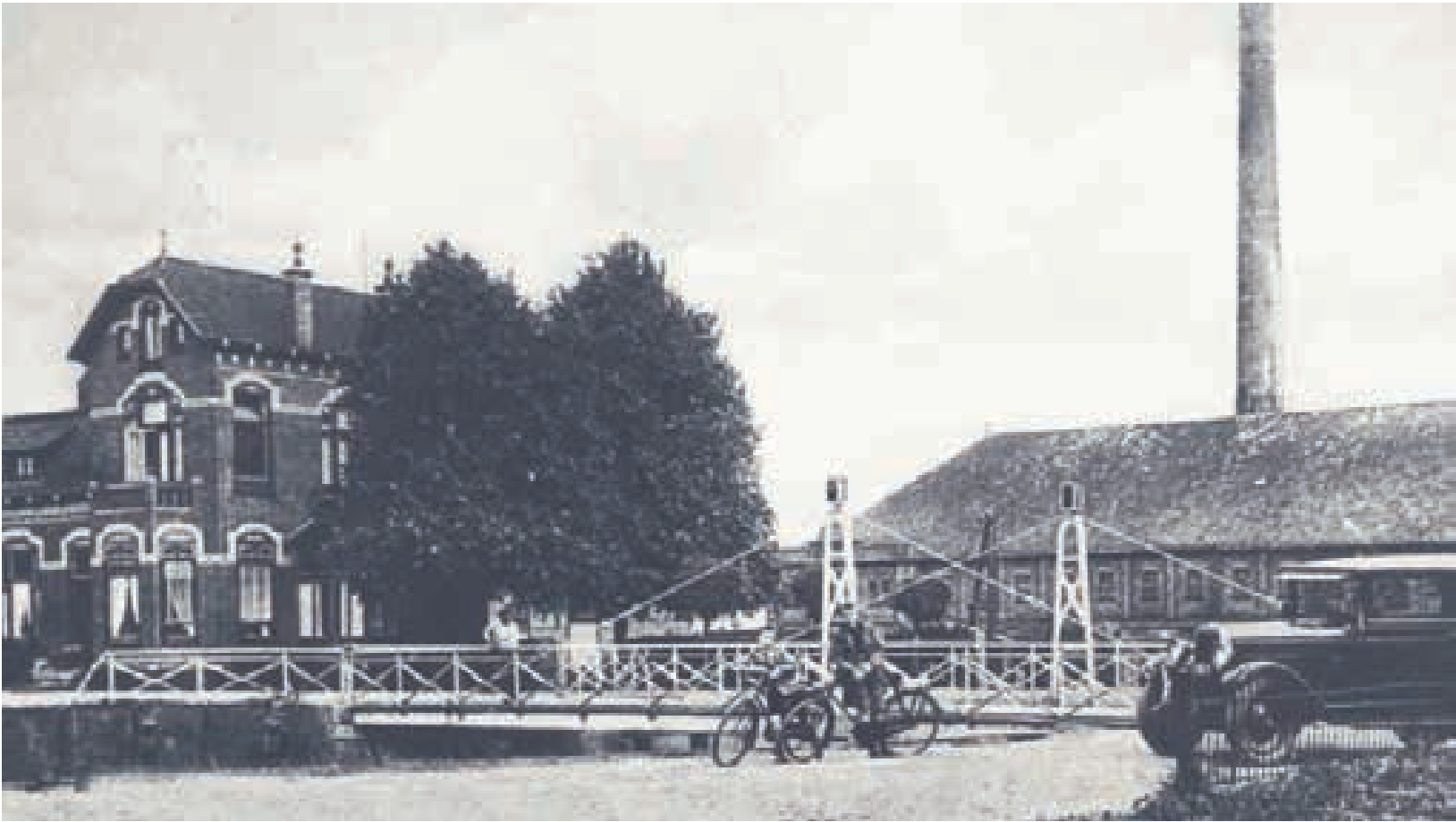
Hendrikus Dieters was een Asser jongen die op 29 november 1857 aan de Oudestraat geboren werd als zoon van kleermaker Jannes Dieters en zijn vrouw Lammerdina Balten. Er zaten veel kleermakers in de familie Dieters, maar Hendrikus ging zijn eigen weg. Hij vertrok in 1880 uit Assen en vestigde zich na zijn militaire dienst in de Groninger Veenkoloniën. Bij een verhuizing in 1882 gaf hij als beroep tramconducteur op. Sinds kort exploiteerde de Eerste Groninger Tramway-Maatschappij een paardentramlijn van Wildervank en Veendam via Muntendam naar het station in Zuidbroek. Het verhaal wil dat in zijn tram een jonge vrouw verliefd op hem werd. Ze bleek Swaantje Scheltens te heten. Ze was een weduwe met drie jonge kinderen én ze was een dame met geld. Haar in 1883 overleden man Luurt Hopman kwam uit een schatrijke boerenfamilie uit de buurt van Scheemda. Op 13 juli 1885 trouwden Swaantje en Hendrikus. Beide echtelieden waren op dat moment 27 jaar. Het jaar daarop werd hun zoon Johannes Henricus geboren.

Ambities

Nu hij de nodige financiële armslag had, werd duidelijk dat Hendrikus Dieters ambities had. Hij nam al snel afscheid van de Tramway-Maatschappij en besloot steenfabrikant te worden. Alvorens dat te doen werd er kennelijk een soort stagejaar ingelast. Het hele gezin verhuisde een jaar lang naar Zwolle, waar aan de Walstraat een huis gehuurd werd. Dieters ging in de leer op een steenfabriek aan de IJssel. In 1887 werd Hendrikus Dieters eigenaar van de steenfabriek van Duintjer en Kuipers in Muntendam. De fabriek was in 1872 opgericht in de bocht van het Muntendammerdiep en het Dwarsdiep.

Op deze topografische kaart van rond 1900 staat Bosch en Vaart als Villa Anna op de kaart. Opvallend is het oppervlak bos in die tijd aan weerszijden van het Noord-Willemskanaal.

De steenfabriek van Dieters aan de Tussenklappen in Muntendam. Na 1905 werd het bedrijf eigendom van de firma Holthuis

(Een aantal jaren geleden is het fabriekscomplex afgebroken. De directeurswoning staat er nog, op het adres Tussenklappen OZ 1.)

Als een van de belangrijkste industriële ter plaatse hoorde Dieters meteen bij het plaatselijk establishment. In 1891 werd hij lid van de gemeenteraad van Muntendam, vier jaar later zat hij in Provinciale Staten en niet lang daarna was hij gedeputeerde van de provincie Groningen. In 1899 verhuisde het gezin naar Groningen, waar een villa aan de Emmasingel 29 betrokken werd.

De steenfabriek was inmiddels ingebracht in de NV Maatschappij tot Exploitatie van Steenfabrieken en den Groothandel in Bouwmaterialen, waarvan Dieters president-directeur werd. Dieters hield de steenfabriek aan tot 1905 toen het bedrijf verkocht werd aan de firma Holthuis, die de steenfabriek tot het eind van de jaren zestig zou exploiteren.

Landontginner

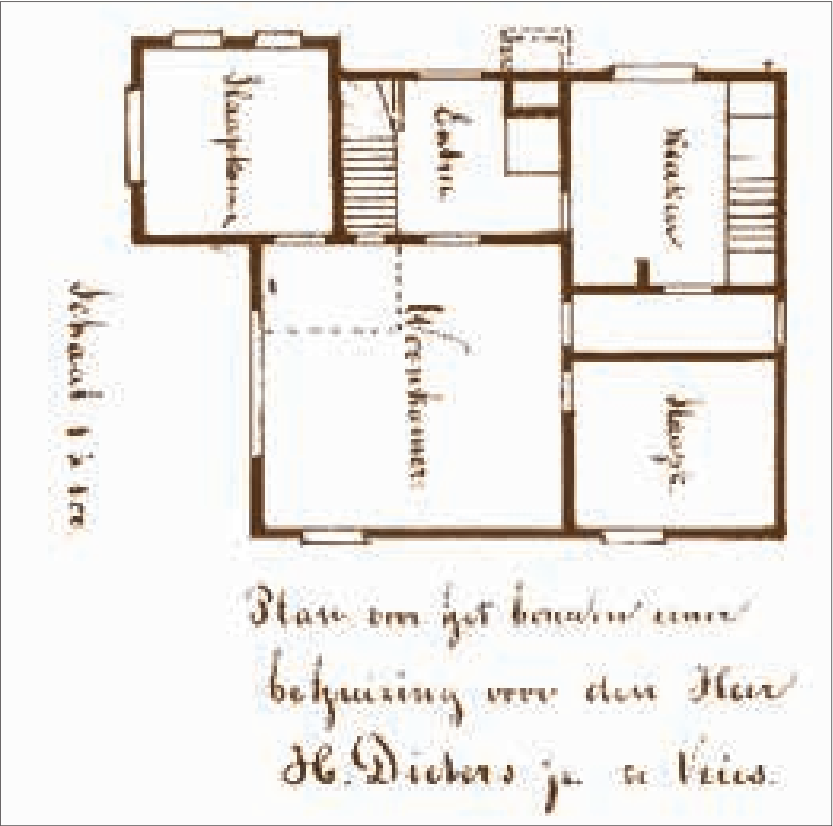
Naast zijn politieke besognes had Hendrikus Dieters zich al spoedig op het onroerend goed gestort, hij noemde zich voortaan landontginner. Met name in Drenthe was het kopen van heideveld, het laten ontginnen van de grond en het met winst doorverkopen ervan big business geworden. Dieters toonde zich ook hier weer een man met

ambities. Zijn eerste grote transactie in Drenthe deed hij in 1902 met de aankoop van ruim dertig hectare veldgrond langs de oostelijke oever van het Noord-Willemskanaal tussen de Westersch van Tynaarlo en Sluis 3. Dat Hendrikus Dieters een man was waar niet mee te spotten viel, blijkt uit de toon van zijn briefje van 10 juni 1902 aan het college van burgemeester en wethouders van Vries: ‘Bijgaand zend ik UEdAchtb. een grondplan van een te bouwen buitentje in myne dennebosschen liggende aan het Noord-Willemskanaal ten Noorden van Sluis 3 in Uwe Gemeente. Aangezien ik gaarne in het begin der volgende week met het bouwen daarvan een aanvang wensch te maken en my de verordeningen in Uwe Gemeente op het bouwen niet bekend zyn, neem ik de vryheid te informeeren of ik het werk bovenbedoeld een begin kan maken.’

Wie waren B en W van Vries om H. Dieters Jzn. voor de voeten te lopen? Dus was niet lang daarna de bouw van het zomerverblijf Cultura gerealiseerd. Vlak daarbij had Dieters een grote ontginningsboerderij met dezelfde naam. Echt tevreden over zijn ‘buitentje’ was Dieters kennelijk niet. Waarschijnlijk vond hij Cultura enigszins beneden zijn stand en hij liet zijn oog vallen op Villa Anna aan de overkant van het kanaal. Regelmatig had hij al grond gekocht van Inden die na diens vertrek naar Nijmegen zijn hele bezit in de verkoop gedaan had. Zo kon het gebeuren dat Dieters in mei 1907 Villa Anna van Inden kocht. Daarmee breidde hij zijn eigendommen ter plekke uit tot meer dan 75 hectare.

Failliet

De nieuwe eigenaar zou niet meer dan een jaar of twee van Bosch en Vaart kunnen genieten. Na de zomer van 1909 stortte de wereld van Hendrikus Dieters compleet in. Hij had voor tonnen geleend om zijn aankopen te kunnen realiseren en hij bleek niet meer aan zijn verplichtingen te kunnen voldoen. Er waren voor bijna 400.000 gulden aan vorderingen. Een dergelijk bedrag komt in koopkracht anno nu overeen met meer dan 4,5 miljoen euro. Alleen al bij de Groningsche Crediet- en Handelsbank stond hij 157 duizend gulden in het krijt. Op 12 oktober 1909 sprak de Groninger rechtbank het faillissement van Dieters uit en enkele dagen later trad hij af als gedeputeerde en als lid van Provinciale Staten. Bij de afwikkeling van het faillissement tijdens een bijeenkomst met de crediteuren op 26 januari 1910 ging curator mr. Herman Schaap in op de achtergronden van de teloorgang. Hij stelde dat ‘de heer Dieters met een gering bedrijfskapitaal veel te veel heeft ondernomen en gekocht en dat hij dientengevolge reeds jaren geleden niet meer kon betalen wat hij schuldig was’. Mr. Schaap vervolgde:

Plattegrond van het ‘buitentje’ Cultura. Dieters liet het aan de overkant van het Noord-Willemskanaal bouwen voor hij Bosch en Vaart kocht.

Een faillissement.
Vermoedelijk zal de heer H. Dieters Jan. te Groningen tengevolge van de faillietverklaring die wij Dinsdag aankondigden, aftreden als lid van Gedeputeerde Staten en als lid van Provinciale Staten voor Winschoten, als hoedanig hij zitting heeft tot 1913.
Intusschen staat nog niet vast hoe en wanneer de heer D. zal aftreden en wordt zelfs door sommige deskundigen betwijfelt of in een dergelijk geval de aftreding per se het gevolg is van de faillietverklaring.
(„P.r. Gr. Ot.”)

Artikel
Leeuwarder Courant
15 september 1909.

Verduistering

Vooralsnog echter was de beker niet leeg voor Hendrikus Dieters. Zo ongeveer op de dag dat in Café Homan in Vries kon worden ingezet op zijn failliete boedel, werd Dieters zelf op 3 december 1909 op het station van Bussum aangehouden op verdenking van ‘verduistering en oplichting op grote schaal’. Halverwege april 1910 kwam de zaak voor bij de Groninger rechtbank. Wat de rechter hem het meest kwalijk nam, was gesjoemel op grote schaal met aandelen van NV Neerlandsch Grondbezit, die Dieters opgericht had om zijn ontginningsactiviteiten in onder te brengen. Dieters bleek blanco aandelen op zijn naam ondertekend te hebben om als onderpand voor zijn schulden te gebruiken, terwijl hij geen cent gestort had. Op 3 mei 1910 werd Dieters veroordeeld tot één jaar en drie maanden gevangenisstraf met aftrek van voorarrest. De rechter achtte vijf maal verduistering bewezen. Dieters zat zijn straf uit in de Haarlemse Koepelgevangenis en bleef na afloop met zijn vrouw in Haarlem wonen. Het echtpaar vestigde zich aan de Kleverparkweg 109. Swaantje Dieters stierf in 1932, Hendrikus in 1945 op 87-jarige leeftijd. ‘De Zaak-Dieters levert voldoende stof voor een roman’, schreef het Nieuwsblad van het Noorden destijds...

De zaak—Dieters.
In vervolg op ons bericht van gisteren dat de uit Groningen voortvluchtige H. Dieters Jr. vermoed werd zich in den omtrek van Amsterdam schuil te houden, kan thans worden medegedeeld, dat hij gisteren door eenige Groningsehe inspecteurs te Bussum is aangehouden en naar Groningen gebracht, alwaar hij des avonds in het Huis van Bewaring is aangekomen.
Blijkens bericht in de „Prov. Gron. Ot.” is de vervolging tegen hem ingesteld wegens „verduistering en oplichting op groote schaal”.

‘De opneming van aanzienlijke bedragen, waarmede de aangekochte onroerende goederen hypothecair werden verbonden kon gedurende eenige jaren - reken 6 of 7 jaren - een schijn van welstand voor de buitenwereld doen ontstaan en een tijdlang een débacle vertragen. Op den duur moest het débacle volgen, omdat voor de te betalen rente en aflossingen geen kapitaal aanwezig was en de groote sommen, die voor landontginning noodig waren, slechts na een zeer langen tijd, die niet kon worden afgewacht, met voordeel uit de ontgonnen gronden konden worden teruggevonden.
‘Bovendien had de heer Dieters te veel werkzaamheden om zich voldoende te bemoeien met zijn zeer uitgebreid landbezit, zoodat te veel moest - en ook daadwerkelijk is - overgelaten aan anderen wier arbeid en wier uitgaven misschien niet behoorlijk werden gecontroleerd. Er moet op die wijze veel verloren zijn gegaan.’

De zaak-Dieters.
Groningen, 19 April. Heden vorderde het O. M. by de Rechtbank alhier tegen Henderikus Dieters, tot October van het vorige jaar lid van Gedeputeerde Staten, te Groningen, wegens oplichting en verduistering twee jaar gevangenisstraf.

Artikel Leeuwarder Courant 20 april 1910.

. Het Buitengoed,
gen. „Villa Bosch en Vaart”,

geacht voor Zomer- en Winterverblijf, met modern Aanklag. waarin Veler Kookhuis met Stelling, Grachten, Buitenzaden, Kasjes, Tennen, Buitenzaden met Openlucht en Woudland, samen groot circa 12½ Hectaren, gunstig gelegen aan den Rijksweg van Groningen naar Assen en aan meentwegen van het Noord-Willmskanaal onder Vries, op een half uur afstand van het station Vries—Zuid-laren, ingezet in 3 pers. op f 15410.

1. Een Heerderij, waarin Stalling voor 14 koeien en 2 paarden, met bijgelegen Groenland, groot circa 5 H.A., grenzende aan het Buitengoed en aan het Kanaal, ingezet in 3 pers. op f 15100.

2. Een Zomerverblijf, bestaande in een Villa met Aanklag. en Veler en daarbij gelogen Wandelbosch samen, groot circa 14 H.A., gelogen aan het Noord-Willmskanaal, onder Vries, nabij sluis 2, ingezet in 3 pers. op f 15100.

3. Een Heerderij, grenzende aan het veld en aan het Kanaal en samen genaamd „Cultuur” bestaande in een klein goed onderhouden Behoevinge met Schuur en meermalen bijgehoort, waarin Stalling voor 14 koeien en 2 paarden, met daarbij gelogen best Groen- en Boudland, samen groot ongeveer 11½ H.A., in gebruik bij JAN L. DE BOKK, ingezet in 3 pers. op f 11100.

4. Een Boudschuur met Tuingrond, gelogen aan het Kanaal en den Rijksweg en bij sluis 3, groot 60 A. 50 v.A., bewoond door J. DAMMER, ingezet op f 11100.

5. Een Boudschuur, bevoens diverse percelen Groen- en Boudland en Veengrond, gelogen tegenover het Buitengoed en aan den Rijksweg, naast Ploeg, samen groot ongeveer 10 H.A., geschikt voor den aakling naar Heerderij, in 3 pers. ingezet op f 6104.

6. Een Arbeidershuis met bijgelegen Land, aan het Kanaal bij Heidenheim, onder Vries, groot circa 1½ H.A. en in gebruik bij G. GILDERIS, ingezet op f 11100.

7. Een kamp Woudland, gelogen nabij het veld, groot ongeveer 2 H.A., ingezet op f 11100.

8. Een perceel Groen- en Boudland, groot ongeveer 14 H.A., gunstig gelogen aan het Kanaal bij de Oude Holscheiding en aan den landweg naar Tante, ingezet in 4 pers. op f 11100.

9. Een Huis, bevattende 3 afzonderlijke Woningen en naastgelegen Tuingrond aan den Rijksweg, onder Pele te Assen, groot 60 A. 24 v.A. en in huur bij J. MOER, W. MULDER en JAN FAHRE, ingezet op f 11100.

N.B. De Villa en dagelike te zien tegen grenzende van heugantkanten a f 10,00, en naakte der percelen door Th. LIEFFENH, tekenen op „Bosch en Vaart”.

Alle te breder beschreven in boekjes, verkrijgbaar tegen betaling van f 1,25. Een en ander te bekomen ten Kantore des Notarissen POTTIUMA te VRIES en VAN DOMMEL VAN WILTON te Groningen.

Advertentie Provinciale Drentsche en Asser Courant
16 november 1909.

Bij palmslag

Op 2 december 1909 kon worden ingezet op de onroerende goederen van Dieters in Vries en Assen. Het ging in totaal om meer dan 77 hectare die verdeeld was in 21 kavels. Kavel 1 Bosch en Vaart werd ingezet op slechts 8600 gulden. Op 16 december werden de kavels definitief bij palmslag verkocht. Meindert Meindersma uit Eelderwolde werd voor een bedrag van 9365 gulden de nieuwe eigenaar van Bosch en Vaart. De veiling bracht in totaal ongeveer 76 duizend gulden op, de bank had het onroerend goed voor drie keer zoveel in de boeken staan...

Wachter bij een ongegraven graf

Toen ze aan het nadenken waren over wat ze met het landgoed wilden, kwam Pieter Battjes op het idee om er een eigen begraafplaats aan te leggen: 'Als je hier zoveel stappen hebt staan en er zoveel jaar dag in dag uit bezig bent geweest, moet je er na je dood kunnen blijven.' Toen de vergunning voor de aanleg van het landgoed aangevraagd werd, werd ook meteen toestemming gevraagd voor de aanleg van een privé-begraafplaats. Het bleek nogal een hobbel in het overleg met de gemeente, maar uiteindelijk lukte het.

Op het eilandje in de grote waterpartij - door een bruggetje verbonden met de oever- zullen ze begraven worden. Er komen drie graven. 'Meer willen we d'r niet hebben, 't wordt gauw te druk', aldus Pieter.

Sinds 2018 staat op het eiland een beeld van Marja Venhuizen, die tijdens Open Monumentendag 2018 op Bosch en Vaart exposeerde. Een mannenfiguur die in gepeins verzonden naar beneden kijkt, een wachter bij een ongegraven graf.

BOSCH EN VAART 1909-1933

Tussen-jaren

Dit hoofdstuk beschrijft ongeveer een kwart eeuw geschiedenis van Bosch en Vaart. Het waren jaren waarin er eerlijk gezegd niet erg veel op het landgoed gebeurd is. We noemen ze daarom voor het gemak de tussenjaren. Achtereenvolgens was Bosch en Vaart eigendom van Meindert Meindersma, Simon Reinders en Herman Tenhoff. Op deze pagina's het eerste staatsieportret van Bosch en Vaart, gemaakt in 1923 door de Groninger fotograaf P.B. Kramer. Op de voorgrond bij de vijver Anna Reinders met haar dochter Riekje. Vader Simon Reinders ontbreekt op deze foto, hij stond op dat moment waarschijnlijk naast de fotograaf. Voor het huis zitten zijn broer Uko Reinders en diens vrouw Aafke.

Een beste veel melk gevende Koe , kalftijd 1 Maart, en een Vaars, aanstaande te kalven, bij A. GERRITS, Norg.
Een aan 't kalven staande z.b. 2e Kalfskoe , mooie breede koe met veel melk en vleesch. bij S. J. REINDERS, huize Bosch en Vaart, te Vries.
Een mooi zwartbont Koekalf , bij G. LUNGE, Peizerweg bij Groningen.
Een best zw.bl. Koekalf bij D. KAMPS, Haren. Huize Hemmen

Advertentie Nieuwsblad van het Noorden 11 februari 1924.

Op 2 december 1909 was bij de publieke verkoping van de failliete boedel van ex-gedeputeerde Hendrikus Dieters kavel 1 ‘het buitengoed genaamd Villa Bosch en Vaart’ met in totaal 6,76 hectare grond ingezet op 8600 gulden. Dit bod was van de Groninger handelaar in bouwmaterialen Daaijo Mulder. Veertien dagen later vond in Café Homan in Vries de finale toewijzing plaats: ‘Na voorlezing van de (...) voorwaarden is met de verkooping een aanvang gemaakt en is na gedane oproeping hoogste bieder gebleven van perceel één: de heer Douwe Meindersma, zonder beroep te Paterswolde met een som van negen duizend drie honderd vijf en zestig gulden, die alhier verschenen verklaarde te handelen als mondeling lasthebber van en voor den heer Meindert Meindersma, zonder beroep te Eelderwolde, die mede alhier verschenen zulks erkende.’

Meindert Meindersma

Wie waren Meindert en zijn broer Douwe Meindersma? Twee rijke boerenzonen uit het Friese dorp Ee tussen Dokkum en de toenmalige Lauwerszee. Beiden waren ze veertigers en ze hadden kennelijk voldoende inkomen om ‘zonder beroep’ door het leven te gaan. Minstens een eeuw speelde de hele familiegeschiedenis Meindersma zich rond Ee af. Stamvader was bakkerszoon Elke Wiggers, die in 1796 net buiten Ee aan het begin van de Tibsterwei de grootste boerderij van het dorp liet bouwen. Het voorhuis van de oude boerderij staat er nog steeds, de schuur brandde in de jaren tachtig af. Eelke kocht in de loop van de tijd verschillende bedrijven en heel veel land rond Ee. Douwe A. Zwart schreef in 1994 *Schetsen uit de historie van Ee* en vatte de dominante positie van de Meindersma’s in het dorp samen in vier Friese

Na het overlijden van zijn vader in 1883 erfde Meindert Meindersma de boerderij Unia middenin het dorp Ee bij Dokkum.

In 1922 verhuisden Meindert Meindersma en zijn huishoudster Annegien Meertens naar het pension Overbosch in Hattem.

woorden die geen ruimte voor misverstanden laten: ‘It wie allegear Meindersma’. Het was allemaal Meindersma wat de klok sloeg... Zijn zoon Fetze volgde hem aan de Tibsterwei op, voor zijn andere zoon Douwe had hij in 1815 een nieuwe boerderij laten bouwen op het oude erf Unia midden in het dorp naast de kerk. Deze Douwe Eelkes was de grootvader van onze Douwe en Meindert. Toen hun vader Eelke Douwes Meindersma in 1883 overleed, omvatte de inventaris van de nalatenschap van hun vader en hun veel eerder overleden moeder Elisabeth Douna maar liefst 49 pagina’s. Meindert Meindersma werd na het overlijden van zijn vader de nieuwe eigenaar van Unia. Ook toen hij al lang en breed eigenaar van Bosch en Vaart was, stond hij volgens de inventarisatie *Plaetsen yn Eastdongeradiel* van R. Tolsma nog tot 1918 als eigenaar en bewoner van Unia te boek, zij het met de aantekening ‘simmervente’, hetgeen in het Nederlands ‘zomerbewoning’ betekent.

Over de vraag wat voor man de nieuwe eigenaar van Bosch en Vaart was, geven de archieven geen uitsluitsel, hooguit een rijtje rusteloze feiten. Aanvankelijk stond Meindersma ingeschreven als landbouwer, later gaf hij grondeigenaar op of ‘zonder beroep’. Bij hem in huis in Ee woonden lange tijd dienstbode Doetje Sijsma en haar zoon Jacob Hoekstra.

WIE HIER BINNENTREEDT
MAG OPNIEUW HOPEN.

LANDKOLONIE
FILADELFIA 1912

De overburen van Bosch en Vaart

In 1912 stichtte dominee Meijndert ten Brink schuin tegenover Bosch en Vaart aan de overkant van het Noord-Willemskanaal Filadelfia, de ‘Eerste Hollandsche Tuinbouwkolonie voor werklozen, bedelaars, landloopers en ontslagen gevangenen’. Dominee Ten Brink had zich laten inspireren door projecten van geloofsgenoten in Duitsland. Met zijn initiatief wilde hij mensen die het op eigen kracht in de maatschappij niet redden, de kans geven om met werk op het land hun leven weer zin te geven. ‘Wie hier binnentreedt, mag opnieuw hopen’, stond op het affiche van Filadelfia.

In de ogen van dominee Ten Brink lieten de Rijkswerkinrichtingen in Veenhuizen het werk waar ze destijds voor opgericht waren, steeds meer liggen. Ook oud-directeur van Veenhuizen Bientjes was die mening toegedaan. In het Algemeen Handelsblad van 6 mei 1914 schreef hij een vlammend artikel over het ‘Veenhuizer vraagstuk’: ‘Waar blijven tegenwoordig onze landloopers en bedelaars?’ Bientjes voorzag zijn artikel van een dramatische intro waarin Filadelfia een hoofdrol vertolkte.

‘Uren ver had hij reeds geloopt over de lange, eindeloos lange Drentsche hei. Steeds was hij maar voort blijven lopen. Hier en daar en overal had hij om werk gevraagd, doch nergens was er voor den ouden zwerver zelfs maar ’n boterham of ’n slok koffie te verdienen. Toen hoorde hij van de Landkolonie der wijkvereniging Filadelfia te Tynaarlo. Daar zou hij zeker vinden hetgeen hij zocht: werk - en dan eten, drinken.

Na dagen en dagen kwam hij eindelijk dood-op bij de Landkolonie aan. Hoop lag er in z’n blikken te lezen toen hij het hek van deze jonge stichting doorging. Moedig stapte hij naar binnen en vroeg den directeur te spreken. De heer Kuiper stond den man dadelijk te woord, doch moest, toen hij het verzoek hoorde, dezen tot zijn spijt teleurstellen. De inrichting is te klein; al de plaatsen zijn er bezet. Onmogelijk was het ook nog dezen man te bergen. Met een dofheid in zijn blik en teleurstelling in heel zijn wezen, ging hij.

Enige uren later verbreidde zich op de Landkolonie het bericht dat twee schippers het lijk van ’n ouden landlooper in het kanaal drijvende hadden gevonden. De man had - nergens geen uitkomst meer vindend - een einde aan z’n leven gemaakt.’

Ondanks de goede bedoelingen draaide het Filadelfia-project van dominee Ten Brink uit op een financieel debacle. In 1919 nam de Vereniging Nederlandse Landkolonisatie en Inwendige Zending het tehuis over, later ging deze op in de Vereniging Het Hoogeland. Na de oorlog was Filadelfia tot in de jaren zeventig een instelling voor dak- en thuislozen. Vanaf de Vaart naar het bedrijventerrein Tynaarlo ligt het complex van Filadelfia links van de weg. Ook het voormalige kerkje Bethel op het terrein is nog goed te herkennen.

Op 1 oktober 1900 vertrok Meindert naar Zuidlaren, waar hij in de kost ging bij de onderwijzer Engbert Wiering en diens vrouw Anna. Daar bleef hij anderhalf jaar wonen om in juli 1902 even officieel terug te keren naar Ee. Vervolgens woonde hij korte tijd in de stad Groningen, in het dorp Nietap en vanaf mei 1908 in Eelderwolde vlakbij zijn broer Douwe. Meindert kocht Bosch en Vaart in december 1909 en vestigde zich er op 7 juni 1910 officieel, want die dag werd hij ingeschreven in de burgerlijke stand van Vries.

Op 28 juli 1921 verkocht Meindert Meindersma Bosch en Vaart aan Siemen Jan Reinders. Meindersma liet zich op 2 januari 1922 uit de gemeente Vries uitschrijven en vertrok samen met zijn dienstbode Annegien Meertens naar Hattem. Daar gingen ze in pension Overbosch aan de Apeldoornseweg wonen. Vóór ze in 1917 bij Meindersma kwam werken, had Annegien een jaar als dienstbode in Hattem gewerkt. Hadden haar verhalen over het stadje op stand tussen IJssel en Veluwe Meindert uiteindelijk overgehaald Bosch en Vaart te verkopen?

Meindert Meindersma bleef tot zijn dood in Hattem wonen. Hij stierf er op 4 maart 1950. Zijn neef en nicht - de kinderen van zijn broer Douwe - lieten een ‘Enige kennisgeving’ van het overlijden van hun oom in de Nieuwe Dockumer Courant zetten.

Simon Reinders

Toen Simon Reinders Bosch en Vaart in de zomer van 1921 van Meindersma kocht, zat in de koop precies hetzelfde als Meindersma destijds zelf gekocht had uit de boedel van Dieters. Reinders was houthandelaar; of beter gezegd: hij was houthandelaar geweest. Samen met zijn broer had hij de zaak aan het eind van het Boterdiep in Uithuizen van hun vader Reinder Reinders overgenomen. Rond 1918 deden beide broers het bedrijf van de hand. Simon was toen rond de vijftig, Uko een paar jaar ouder. Ze gingen rentenieren.

Aan de rand van de vijver van Bosch en Vaart staan op deze foto uit 1923 Simon Reinders en zijn broer Uko Reinders. Links in het gras Anna Reinders en haar dochtertje Riekje.

Kort daarvoor was Simon Reinders in 1917 op 49-jarige leeftijd getrouwd met de twaalf jaar jongere Anna Swaantina Paulina Tichelaar. Anna was de dochter van steenfabrikant Jacobus Tichelaar, eigenaar van de Stoomsteenfabriek Ceres aan het Boterdiep bij Rottum. Anna en Simon verhuisden naar de Oosterhaven in Groningen, waar in 1920 hun dochtertje Henderika Derkje geboren werd. In maart 1922 verhuisde het jonge gezin naar Bosch en Vaart.

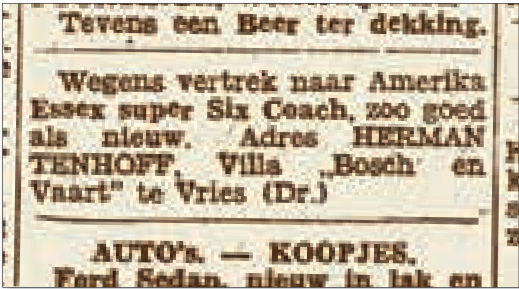
De foto's, die op een zomerse dag in 1923 van de familie Reinders gemaakt werden, stralen rust en loomheid uit. Fotograaf Kramer gaf Bosch en Vaart de hoofdrol op zijn foto's. De figuren ervoor vallen erbij in het niet: de broers met hun strooien hoeden, de dames met blote armen, de kleine Riekje met een grote strik op haar hoofd en twee schapen aan de vijverrand. Op een andere foto zijn de broers in de vijver aan het vissen, zit moeder Anna met Riekje opnieuw aan de vijverrand en zit schoonzus Aafke verderop in het gras met een herdershond naast haar. Ruim een half jaar na deze foto, op 17 maart 1924, stierf Anna Reinders op 43-jarige leeftijd. Simon Reinders wilde weg van Bosch en Vaart waar alles hem aan de gelukkige jaren met zijn vrouw moet hebben herinnerd. Hij verhuisde naar Haren en vervolgens in 1927 naar Velp, waar hij hertrouwde met de twintig jaar jongere Trientje Kugel uit Scheemda die als huishoudster bij hem was komen te werken. Op 28 december 1934 overleed Simon Reinders op 66-jarige leeftijd in Velp.

Herman Tenhoff

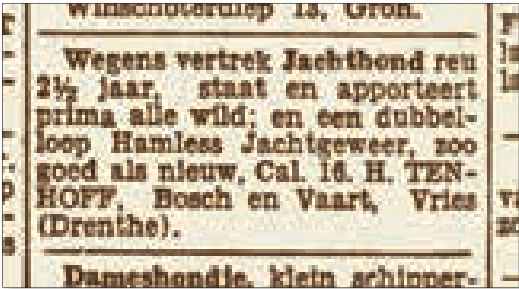
Op 16 april 1928 kreeg Bosch en Vaart een nieuwe eigenaar in de persoon van Herman Tenhoff. In de koopakte staat dat hij bouwondernemer was en woonachtig te Veendam. Er was het een en ander aan voorafgegaan.

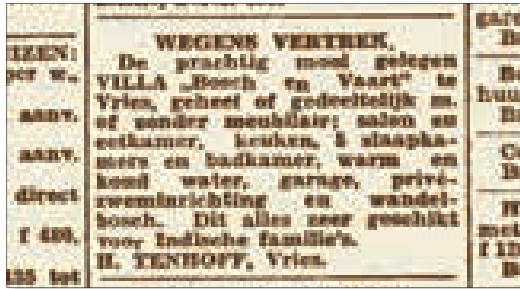
Boven de ingang van Bosch en Vaart liet Tenhoff een houten uitbouw aanbrengen op gemetselde kolommen om een extra slaapkamer te creëren. In de jaren negentig verdween deze ‘puist’ bij de restauratie van het huis.

Advertentie Nieuwsblad van het Noorden 22 februari 1930.

Advertentie Nieuwsblad van het Noorden 21 november 1931.

Advertentie Nieuwsblad van het Noorden 24 december 1931.

Tenhoff was op 8 mei 1889 in Wildervank geboren als Harm Elzard ten Hof, zoon van de arbeider Berend ten Hof en diens vrouw Elizabeth Oosting. Harm werd timmerman en emigreerde naar de Verenigde Staten. Hij trouwde daar met de Belgische Ida de Blauwe en het echtpaar kreeg drie kinderen: Elizabeth, Herman en Virginia. Harm deed het goed in Amerika. Hij was succesvol als aannemer in Detroit en werd gaandeweg eigenaar van vele hectares landbouwgrond die hij verpachtte. In 1928 verhuisde het gezin naar Nederland omdat de kinderen de middelbareschoolleeftijd bereikten. Als Harm ten Hof verliet hij Nederland, als Herman Tenhoff keerde hij terug. Harm bleek in het Engels een ongelukkige voornaam, ‘Ten’ en ‘Hof’ schreven de Amerikanen als één woord en als kroon op zijn overzeese succes trakteerde hij zich op een extra f aan het eind van zijn naam...

Herman Tenhoff liet de vijver voor Bosch en Vaart schoonmaken en uitdiepen. Tenhoff is op de foto de enige met een hoed op. Zijn houding maakt duidelijk dat hier de eigenaar van het landgoed staat...

De familie Tenhoff vestigde zich in de zomer van 1928 op Bosch en Vaart. In een advertentie in het Nieuwsblad van het Noorden van 8 september dat jaar werd voor direct een ‘flinke dienstbode, zelfstandig kunnende werken’ gevraagd. Niet lang daarna vroeg Tenhoff bij de gemeente Vries drie bouwvergunningen aan voor Bosch en Vaart. Hij wilde de schuur achter het koetshuis met 12,5 meter verlengen om er wat vee te kunnen stallen en kippen te houden. Bij het huis wilde hij aan de oprijlaan een houten wasplaats bouwen. Op de begane grond van het huis wilde Tenhoff de eetkamer vergroten door er een slaapkamer voor op te offeren. Hij vroeg daarom toestemming om een nieuwe slaapkamer aan te bouwen door de balustrade boven de hoofdingang van Bosch en Vaart te verwijderen en daar een slaapkamer van 3,5 bij 4 meter te laten maken die rustte op twee gemetselde kolommen. De gemeente gaf toestemming voor de drie bouwplannen. De slaapkamer boven de ingang zou het aanzicht van Bosch en Vaart zo’n zeventig jaar blijven ontsieren.

Al vrij snel na zijn terugkeer naar Nederland begon Tenhoff plannen te maken om weer naar Amerika af te reizen. Je vraagt je af waarom? Hij had Bosch en Vaart verbouwd en het huis voldeed inmiddels aan zijn wensen, zijn kinderen gingen naar school in Groningen, samen met Ida had hij een druk sociaal leven.

Nicht Alberdine ten Hof draagt het uniform van een begijntje. Ze logeerde bij haar familie op Bosch en Vaart. Naast haar staat Virginia Tenhoff.

Ida Tenhoff met dochters Elizabeth en Virginia en zoon Herman voor Bosch en Vaart.

De familie Jongbloed met rechts Elizabeth Tenhoff bij de vijver van Bosch en Vaart. Anske Jongbloed was op dat moment burgemeester van de gemeente Vries.

Zelf ging hij regelmatig op jacht en stortte hij zich - blijkens advertenties in de krant - fanatiek op het fokken van witte leghorns. Onmiddellijk na de ineenstorting van Wall Street eind oktober 1929 kwamen de Verenigde Staten in een diepe economische crisis terecht, die in 1932 zijn hoogtepunt bereikte. The Great Depression ging ieders voorstellingsvermogen te boven. Amerikaanse banktegoeden verdampten, duizenden bedrijven gingen failliet, miljoenen mensen werden werkloos. De crisis moet ook Tenhoff financieel getroffen hebben. Vooral toen het in de Amerikaanse landbouw zo slecht ging dat wanhopige boeren hun land in de streek lieten en landeigenaren als Tenhoff naar hun pacht konden fluiten. Hij wilde niet van grote afstand machteloos toezien, maar besloot er zelf naartoe te gaan om te redden wat er te redden viel. In advertenties bood hij ‘Wegens Vertrek’ eerst zijn kolossale Essex Super Six Coach te koop aan, later zijn jachthond en dubbelloops geweer, zijn witte leghorns en tenslotte op 24 december 1931 ‘geheel of gedeeltelijk met of zonder meubilair’ het huis Bosch en Vaart. De vijver voor het huis bestempelde hij als privé-zweminrichting en hij noemde de villa ‘zeer geschikt voor Indische families’. Uiteindelijk duurde het nog twee jaar voor Tenhoff Bosch en Vaart op 19 december 1933 kon verkopen aan Marten Stavast. Daarmee waren de tussenjaren van het landgoed ten einde. De familie Stavast zou ruim 35 jaar op Bosch en Vaart wonen.

De verkoopprijzen van Bosch en Vaart

Huizenprijzen zeggen niet zoveel als je ze niet in perspectief kunt bekijken. Een manier om de verschillen in beeld te krijgen is de prijzen van toen om te rekenen naar de koopkracht van nu. Bij de vier verkopen van Bosch en Vaart, die in dit hoofdstuk aan de orde kwamen, was de grootte van het landgoed identiek. Het IISG heeft een model ontwikkeld om de bedragen van de gulden van toen om te rekenen in de euro’s van nu. In de tabel blijken de grote fluctuaties in bedragen in guldens een overzichtelijk rijtje euro-bedragen op te leveren.

Deze omrekening zegt uiteraard niets over de ontwikkeling van huizenprijzen als zodanig. Hiervoor heb je een index nodig die specifiek gericht is op de ontwikkelingen in die sector. Eichholtz ontwikkelde hiervoor de zogeheten Herengracht Index die de ontwikkelingen van de Nederlandse huizenprijzen over een lange periode volgt. Voor het gemak is in de tabel het indexcijfer voor het jaar 1909 op 100 gezet. De indexcijfers laten zien dat de verkoopprijzen van Bosch en Vaart binnen deze trend vallen. Tenhoff heeft bij de verkoop aan Stavast relatief gezien de beste zaken gedaan, maar had u anders verwacht?

	koper	bedrag toen	koopkracht nu	index huizenprijs
1909	Meindersma	fl. 9365	€ 107.000	100
1921	Reinders	fl. 24.000	€ 151.000	115
1928	Tenhoff	fl. 17.000	€ 130.000	124
1933	Stavast	fl. 19.000	€ 176.000	128

Toegangshek Bosch en Vaart in 1948.

Vertrek Herman Tenhoff

Het vervolg van de geschiedenis van Herman Tenhoff is te interessant om onbesproken te blijven. Mocht hij ten tijde van de verkoop van Bosch en Vaart al naar de Verenigde Staten vertrokken zijn, dan moet dat voor korte tijd geweest zijn.

Later in 1934 woonde hij namelijk in Wildervank en bood hij zijn nieuwe landhuisje op de hei bij Grolloo voor de zomermaanden te huur aan. Dat huis aan het begin van de Vredenheimseweg net buiten het dorp draagt nog steeds de naam Hunters Home die Tenhoff het bij de bouw gegeven heeft. Opvallende bijzonderheid is dat alle muren uit veldkeitjes opgetrokken zijn. Het hardnekkige gerucht in het dorp wil dat het bouw materiaal hem slechts een paar flessen jenever voor de Grollooër boeren gekost heeft...

Het jaar daarop komen we Tenhoff tegen in Haren. Zijn vrouw Ida de Blauwe stierf daar op 14 maart 1935 op 37-jarige leeftijd. Niet lang daarna ging de weduwnaar kennelijk permanent op Hunters Home wonen. Zo vroeg hij in een advertentie in september 1938 ‘voor gezelschap en huishouden op een mooi buiten een juffrouw of weduwe, leeftijd van plm. 30 tot 40 jaar, bij alleenwonende weduwnaar’.

Herman Tenhoff hield het voor gezien in Nederland. Het jaar daarop vertrok hij met zijn zoon Herman naar Detroit. Op 2 december 1961 stierf hij in Florida, het nationale bejaardenoord van de Amerikanen. Uit de overlijdensadvertentie in het Nieuwsblad van het Noorden bleek dat Herman intussen hertrouwd was met Madelene de Keijzer. Behalve zoon Herman woonde ook dochter Virginia inmiddels in de Verenigde Staten. Elizabeth is in Nederland blijven wonen.

De hoogste tijd terug te keren naar het Bosch en Vaart van 1933 waar Marten Stavast, zijn vrouw en drie kinderen inmiddels hun intrek genomen hadden.

Vanuit Detroit brachten
Herman Tenhoff en
zijn zoon Herman op
oudejaarsdag 1940 hun
beste wensen over aan
de familie en vrienden in
Nederland.

HERMAN TENHOFF en ZOON
3053 Manistique Ave.
Detroit Mich. U.S.A.
wenschen Familie en Vrienden
EEN GELUKKIG NIEUWJAAR.

Op 2 december 1961 is
in Florida U.S.A. na cir-
ca 1 jaar ziek zijn over-
leden onze lieve man,
vader, behuwd- en groot-
vader

HERMAN TENHOFF
in de ouderdom van 72
jaar.

Florida:
Madelene Tenhoff—
de Keijzer
Amsterdam:

De heer en mevrouw
Zijlstra—Tenhoff

Chicago:
Mr. en Mrs. Herman
Tenhoff Jr.
Mr. en Mrs. Switters—
Tenhoff
en kleinkinderen.

De begrafenis heeft
plaats gevonden op dins-
dag 5 december te Flo-
rida.

Op 2 december 1961 over-
leed te Florida U.S.A.
in de leeftijd van 72
jaar, onze lieve broer,
zwager en oom

HERMAN TENHOFF
Assen:
W. Ferwerda—Tenhoff
M. Ferwerda
Wildervank:
E. Jager—Tenhoff
F. Jager
Wildervank:
W. ten Hof—Tenhoff
neven en nichten.

Advertentie Nieuwsblad van het Noorden
12 december 1961.

Terug na twintig jaar...

Pieter Battjes kwam er via oude foto’s achter hoe het balkon aan de noordgevel van Bosch en Vaart er moest hebben uitgezien. Het was er in de jaren zeventig letterlijk afgefallen. Toen het balkon bij de restauratie hersteld zou worden, moesten er eigenlijk weer net zulke pilaren onder komen als er vroeger onder hadden gezeten. Dezelfde als bij de veranda aan de andere kant van het huis: gietijzeren pilaren met onderaan een bloembak, ook van gietijzer. Maar kom daar maar ‘ns om...

Het leek een mission impossible tot Pieter Battjes op een dag in het later dankzij Marktplaats ter ziele gegane gratis Handje Kontantje twee gietijzeren pilaren te koop zag staan. En dat nog wel in zijn geboortedorp Schildwolde...

Het bleken niet zomaar twee gietijzeren pilaren, maar dé pilaren met de bloembakken van Bosch en Vaart! De vorige eigenaar Hans Heeren had ze destijds aan de loodgieter verkocht onder het motto: Wat heb je aan pilaren als je geen balkon meer hebt.... Na twintig jaar waren de pilaren terug op Bosch en Vaart.

BOSCH EN VAART 1933-1969

Met alle lusten en lasten

Toen Marten Stavast in 1933 Bosch en Vaart kocht, was hij 45. Meer dan vijftien jaar had hij in Roemenië gewerkt als boekhouder op het oliebedrijf Astra Romana van Shell. De rest van zijn leven zou hij op Bosch en Vaart blijven, ruim 35 jaar al met al. 'Met alle lusten en lasten' zoals het door notaris opgemaakte Bewijs van Eigendom vermeldde. Stavast werd fruitteler en veranderde Bosch en Vaart in één grote boomgaard. Op deze luchtfoto uit 1951 is Bosch en Vaart grotendeels opgedeeld in opeenvolgende vakken appel- en perenbomen. Er stonden meer dan 1000 fruitbomen op het landgoed.

Marten Stavast werd op 26 september 1889 in Nieuwe Pekela geboren. Op 4 maart 1915 trouwde hij met de eveneens in het dorp geboren Pietertje Smit. Al vele generaties lang woonde de familie Stavast in de Pekela's. En al generaties lang was het een familie van arbeiders. Vader Pieter Stavast werd landbouwer en smid en zijn kinderen mochten doorleren. In de Eerste Wereldoorlog werd Marten Stavast in dienst van de Bataafsche Petroleum Maatschappij als boekhouder uitgezonden naar Roemenië.

Astra Romana

De Bataafsche Petroleum Maatschappij was een werkmaatschappij van de Koninklijke/Shell. In 1907 ontstond deze Nederlands-Engelse onderneming uit een fusie van de Koninklijke Maatschappij tot Exploitatie van Petroleumbronnen in Nederlandsch-Indië en het Engelse bedrijf Shell Transports. Grote man achter de fusie was Henri Deterding, die de Koninklijke in tien jaar tijd veranderde van een marginaal oliebedrijfje in een multinational. Na 1907 maakte de Koninklijke/Shell in een paar jaar tijd een enorme groei door. Het bedrijf zocht samenwerking met oliemaatschappijen binnen en buiten Europa om ze vervolgens in te lijven.

In 1910 kwam Astra Romana S.A. tot stand als de Roemeense dochter van de Koninklijke/Shell dankzij de overname van twee kleine oliemaatschappijen Astra en Regatul Roman. De Roemeense olievelden in de provincie Prohava ten noorden van de hoofdstad Boekarest hadden de rijkste voorraden van het land. Binnen drie jaar na zijn oprichting was dochterbedrijf Astra Romana al goed voor meer dan de helft van de nationale Roemeense productie. Een belangrijk deel van het kaderpersoneel kreeg Astra Romana uit Nederland van de BPM. Een van hen was Marten Stavast die al vrij snel na hun huwelijk - dus nog in de Eerste Wereldoorlog - met zijn vrouw Pietertje naar Roemenië moet zijn afgereisd. Zowel Nederland als Roemenië waren op dat moment neutraal in de oorlog. Op 22 april 1916 kreeg het echtpaar Stavast in Mihailesti een dochter, die ze Jantje noemden naar Martens moeder. Vrij snel na de geboorte van Janny raakte Roemenië eind augustus 1916 rechtstreeks bij de oorlogshandelingen betrokken, toen het land Oostenrijk-Hongarije de oorlog verklaarde met de bedoeling om Transsylvanië in te lijven. Roemenië had zijn oorlogskansen verkeerd ingeschat, want niet lang daarna stonden de Duitse troepen in Boekarest en bombardeerden de geallieerden de olie-installaties in het land om te verhinderen dat de Duitsers de olie in handen kregen. Na de oorlog besloot de Koninklijke/Shell flink te investeren in het herstel en moderniseren van haar Roemeense velden en braken er gouden tijden aan voor de Roemeense olie. Astra Romana werd de grootste private onderneming van het land. Eind jaren twintig haalde de Koninklijke/Shell er per jaar zo'n één miljoen ton olie uit de grond, hetgeen overigens niet meer dan zo'n drie procent uitmaakte van het jaarlijkse totaal aan ruwe olie dat de multinational produceerde...

Het is niet duidelijk of de familie Stavast tijdens de oorlog in het land gebleven is of dat ze tijdelijk naar Nederland zijn teruggereisd. Zeker is dat het gezin direct na de oorlog weer in Roemenië zat. Op 7 april 1920 kregen ze in de stad Campina een zoon die ze Hendrik noemden. Toen op 18 juni 1922 zoon Pieter geboren werd, was het gezin inmiddels verhuisd naar het zuidwestelijk ervan gelegen Moreni in het hart van de olievelden van Astra Romana.

Boortorens bij Moreni in de jaren twintig.

De buitenlanders woonden in Moreni in een eigen wijk met rechte straten waaraan keurige huizen stonden met grote tuinen en die van alle moderne gemakken voorzien waren, zoals elektriciteit, stromend water en een eigen telefoon. Het Astra-personeel had zelfs de beschikking over bedrijfsfietsen die in de bedrijfskleur geel geverfd waren. In Moreni had Astra voor het buitenlandse personeel een eigen zwembad, kegelbanen en zelfs een casino. Regelmatig werden feesten georganiseerd waar ook Marten en Pietertje hun gezicht moesten laten zien. Ze waren weliswaar van huis uit kerkelijk, maar in zo'n omgeving kon je niet al te streng in de leer zijn, omdat je als kleine groep expats op elkaar aangewezen was.

Portretfoto van Marten en Pietertje Stavast, gemaakt in 1915 bij een fotograaf in Boekarest.

Hendrik en Pieter Stavast met hun moeder - gekleed in Roemeens kostuum - in Moreni.

Hoenderpark Moreni

In 1932 besloot Marten Stavast zijn baan bij de BPM op te zeggen en naar Nederland terug te keren. Niet dat het hem niet meer beviel in Roemenië. Hij dacht er later met plezier aan terug, anders zou hij zijn kippenhobby op Bosch en Vaart niet Hoenderpark Moreni hebben genoemd. De reden voor het vertrek was dat de kinderen ouder werden. Janny was inmiddels terug naar Nederland. Ze zat in Doorn op een chic internaat waar ze het verschrikkelijk vond, zo ver van de familie. Nu moesten Hendrik en Pieter naar het voortgezet onderwijs. Dus reisde in augustus 1932 het gezin Stavast terug naar Nederland, waar in Doorn

Deze foto van Bosch en Vaart liet Marten Stavast in 1934 maken.

Advertenties in het
Nieuwsblad van het
Noorden van
9 februari 1937.

en 80- te tuinen. nen fiets- s., keuken, waschta- f f 8200. per jaar. vonderne- weg 79/1	Een 3de kalfs Koe, staande a het kalven. J. SMIT, Landb. Meedhuizen.	ken, pannen, pum. 60 m3. pum en 25000 steenen voor direct. Te bevr. op het werk van 7 tot 6 uur.	Behangen Adres Bote derdiep 15.
	Vier prachtige jonge Engelsche Foxterriers, met off. stamboom. Veel Eng. bloed. Kennel „More- ni“, M. STAVAST, Vries A 47, (Dr.).	Een groote partij Harde Puin Coöp. Aardappelmeelfabriek Oranje te Smilde.	Een Knecht melken. A. BRUST.
uis, 17 A. n, 1 Mei, enburger-	D. Herder. Adres Singelweg 48a.	Broedeieren van Reds en W. Barn. Direct leverbaar. Erk. Verm. 2248. M. STAVAST. Hoenderpark „Moreni“, Vries, A 47 Dr.	Gedipl. Na aan huis, ook zen te bedien Br. fr. no. 3
	Een mooie Hond. Br. fr. no. 365 bureau dezes.	Een partij zeer goede Eet- aardappelen, Noordelingen. Prijs billijk. M. STAVAST, Vries, A 47, Dr.	Eenv. Juff wegens sterf als huishoud gezin, v. g. g. Br. fr. no. 3
Mei n.s., mmersaak op dorp Friesland, f. bevol- der F aan	Pracht Bouvier (reu), met of- ficieelen stamb., ruim 1½ j., gedeeltelijk afger., alleen aan particulier bij goed tehuis. Te bevr. Heereweg 67 van 12 —2 en 's avonds na 9 uur.	Pulk. Telef. 426. Pulk Fr. Borgers, R. Star. LULJK, Damsterdiep 36.	Gevraag

tijdelijk een woning gehuurd werd. Eind 1933 kocht Marten Stavast Bosch en Vaart van Herman Tenhoff en ze verhuisden in augustus 1934 naar de gemeente Vries.

In het Nieuwsblad van het Noorden van 9 februari 1937 had Stavast maar liefst drie advertenties. Hoenderpark Moreni had broedeieren van de Rhode Island Red en de witte Barnevelder te koop. Kennel Moreni bood vier Engelse foxteriër pups met officiële stamboom aan. Elders op de pagina liet M. Stavast weten een partij zeer goede eetaardappelen van het ras Noordelingen tegen een billijke prijs te koop te hebben. Ook had Stavast regelmatig kippen en schapen te koop. Verder had hij op Bosch en Vaart een grote bijenstal en fokte hij vossen voor het bont, dat hij aan de bonthandel verkocht. Op het landgoed was een grote moestuin en een boomgaard met tientallen fruitbomen. Van alle activiteiten werd het fruitbedrijf op Bosch en Vaart al snel het belangrijkste. Wat begonnen was als een aangename tijdsbesteding, werd in de loop van de jaren dertig steeds meer een echte broodwinning. De financiële crisis van de jaren dertig zorgde ervoor dat renteniers als Stavast niet langer alleen van hun geld konden leven.

Het koetshuis heeft Stavast verhuurd zolang hij op Bosch en Vaart woonde. Eerste huurder was Albert Enting, die behalve het huis ook het zuidelijke deel van de appelhof, de moestuin met twee kassen, een perceel bouwland ten zuiden van de oprijlaan en twee percelen groenland ten noorden ervan huurde voor een jaarlijkse huurprijs van 350 gulden.

Het huurcontract schuwde de details niet:

‘De huurder zal alle groenten voor het gebruik van de villabewoners moeten leveren, benevens de helft van de vruchten van de thans aanwezige aardbeiplanten, kruisbessen- en aalbessenstruiken, benevens de helft van de druivenstruiken in de kassen en van de twee goudreinetiebomen aanwezig in gemelde appelhof.’

Enkele huurders van het koetshuis waren later geheel of gedeeltelijk in dienst van het fruitbedrijf van Stavast.

De woonkamer van Bosch en Vaart in de jaren dertig. Opvallend detail op de foto is dat de cv-radiator voor de schoorsteen geplaatst is.

Beelden van het dagelijks leven op Bosch en Vaart in de jaren dertig

De tijd van hun leven

De jaren dertig op Bosch en Vaart moet voor het gezin Stavast de tijd van hun leven geweest zijn. Na het expat-bestaan in Roemenië bracht Bosch en Vaart de rust van een geregeld leven op het Drentse platteland. Hendrik en Pieter gingen in Groningen naar school, Janny was thuis, vader Marten had het druk op zijn zeer gemengde boerenbedrijf en moeder Pietertje was behalve in het huis ook regelmatig in de moestuin te vinden. Janny kreeg rond 1938 kennis aan Kees de Groot uit Glimmen. Ze verloofden zich en trouwden in december 1942 vanuit Bosch en Vaart. Hendrik deed in 1939 HBS-examen en besloot net als zijn vader boekhouder te worden. Pieter ging in Groningen naar de Mulo en later naar de MTS. In 1943 sprak hij met zijn vader af dat hij later het fruitbedrijf op Bosch en Vaart zou overnemen.

De foto van het gezelschap aan de thee op de veranda van Bosch en Vaart moet rond 1940 gemaakt zijn. Fotograaf was Janny’s verloofde Kees de Groot die een enthousiast amateurfotograaf was en aan wiens hobby we honderden foto’s van Bosch en Vaart te danken hebben.

Marten en Pietertje Stavast poseren met hun volwassen kinderen. Janny zit links op de foto, Hendrik helemaal rechts. Naast Janny zit Antje Stavast, een jongere zuster van Marten. Tussen vader en moeder zit Pieter. Het is de laatste familiefoto met vader en moeder Stavast en hun drie kinderen op Bosch en Vaart. De oorlog maakte ruw een eind aan deze onbezorgde tijd.

De SD op Bosch en Vaart

Net zoals voor zoveel andere jongemannen dreigde voor beide broers Stavast tewerkstelling in Duitsland. Pieter en Hendrik deden wat velen hadden gedaan: ze doken onder. Jan Lamberts en Andries Sluiter van de Duitse Sicherheitsdienst waren in Drenthe berucht vanwege hun wrede methoden om verzetsmensen en onderduikers op te sporen en te verhoren. In de zomer van 1944 kregen ze er lucht van dat Marten Stavast en Geert Fonk, de huurder van het koetshuis, hun zonen bij huis verborgen zouden houden. Samen met andere SD’ers ging Sluiter naar Bosch en Vaart om poolshoogte te nemen. Bij Fonk vonden ze de ondergedoken zoon Willem Fonk, maar bij Stavast lukte het niet de zoons te vinden. ‘Dan de vader zelf maar mee, besloten de SD’ers. Gekoppeld aan de andere arrestant, op een zodanige wijze dat het bloed hen beide bij de armen langs liep, werden zij als dieren in een auto gegooid. De oude Stavast kwam nogal spoedig weer vrij, maar men liet hem niet met rust. Vooral Lamberts scheen er op gebrand om zijn zoons in handen te krijgen. ‘Als we hen niet vinden, steken wij het huis in brand’, dreigde hij bij een volgend bezoek.’ Dit citaat komt uit de Provinciale Drentsche en Asser Courant van 6 november 1948. Het is een verslag van een zitting van de Drentse Kamer van het Bijzonder Gerechtshof in Assen. In lange zittingen kwamen alle gruwelijke details van het optreden van de SD in Drenthe aan het licht. Lamberts was een van degenen die door het Bijzonder Gerechtshof ter dood veroordeeld werden. Lamberts werd inderdaad geëxecuteerd. Sluiter kreeg uiteindelijk twintig jaar.

Rampzalige afloop

Na de inval van de SD hadden Hendrik en Pieter zich snel uit de voeten gemaakt en ze vonden een onderduikadres bij hun oom Wietse Stavast in Den Haag. Hun vlucht kreeg een rampzalige afloop op 29 september 1944. Pieter moest ergens in de stad illegale bonkaarten ophalen en werd onderweg bij een razzia gearresteerd voor het bezit van een vals persoonsbewijs. Toen Hendrik het allemaal wel erg lang vond duren, ging hij op zoek naar zijn broer en kwam er uiteindelijk achter dat Pieter werd vastgehouden. Hendrik bedacht zich niet en ging naar het politiebureau om te kijken of hij zijn broer kon helpen. Daar werd hij onmiddellijk ook gearresteerd. Hendrik en Pieter werden ingesloten in het ‘Oranjehotel’, de bijnaam van het Huis van Bewaring in Scheveningen waar gedurende de oorlog enkele duizenden verzetsstrijders werden opgesloten waarvan meer dan zevenhonderd de dood vonden. In september 1944 had het verzet in verband met de Slag om Arnhem vanuit Londen de opdracht gekregen aanslagen te plegen om het Duitse railvervoer te saboteren. In Delft voerde een verzetsgroep tot twee keer toe een aanslag uit op de spoorbrug bij ’t Haantje tussen Delft en Rijswijk.

Hendrik en Pieter Stavast bij hun oom Wietse Stavast in Den Haag.

Er zijn vier ‘Doodenboeken’ gemaakt met foto’s en levensbeschrijvingen van 745 mensen die in de Tweede Wereldoorlog in het Oranjehotel te Scheveningen hebben vastgezet en door toedoen van de bezetter zijn omgekomen. Dit zijn de bladzijden van Hendrik en Pieter Stavast.

Als represaille werden de dag na de tweede aanslag op 7 oktober 1944 tien mensen gefusilleerd: acht Haagse verzetsmensen plus Hendrik en Pieter Stavast. Beide broers hadden niets met het gewapend verzet te maken. Waarschijnlijk werden ze uit het Oranjehotel gehaald om het van hogerhand opgegeven getal van tien Nederlanders voor het vuurpeloton vol te maken...

In de familie Stavast gaat het verhaal dat moeder Pietertje Stavast op het moment van de executie gilde: ‘Er is wat met de jongens’... Pietertje zou het verlies van haar beide zoons nooit te boven komen. Ze werd ziek en bedlegerig. In april 1946 vroeg Stavast ‘een flinke hulp in de huishouding met Christelijke beginselen’ op Bosch en Vaart. Op 4 oktober 1946 overleed Pietertje. Marten Stavast en dochter Janny brachten haar naar begraafplaats Oud-Rijswijk bij Den Haag, waar zoons Pieter en Hendrik begraven lagen. Na enige tijd trok Martens ongetrouwde zuster Antje bij hem in om het huishouden te doen. Ze bleven tot het eind bij elkaar. Op de foto’s van Antje met Janny’s kinderen Martine en Hendrik Pieter lijken ze oma en kleinkinderen.

De monniken

In de laatste oorlogsmaanden werden 25 monniken van het Augustijner klooster Vinea Domini in Witmarsum door de Duitsers tewerkgesteld in Noord-Drenthe. In 1947 verscheen in kleine oplage *Monnikenwerk in Drente* over hun belevenissen. De auteur van het boekje pater Cees Mertens was een van hen. Ze hadden op 19 maart een klusje op Bosch en Vaart, vertelt hij in het boek.

‘Op maandag 19 maart hadden we een rustig karwei in de buurt van Filadelfia, dichtbij het kanaal. In de tuin van de villa Bosch en Vaart moesten we een kleine schuilplaats afdekken en camoufleren. ’t Was er als in een olijfhof. Glorieus morgenzonlicht en statig geboomte. Sinds enige tijd hadden we als hulpkolonnenführer een zekeren Kameraad Pukkel, een fatterige slungel van een jaar of vijfentwintig, die van de Nederlandse SS naar het leiderscorps van de Arbeidsdienst was overgegaan. Een verwaande, brutale kerel. Als je in de rij met je buurman in gesprek was, kwam hij je zonder blikken of blozen achter je rug staan afluisteren. Die morgen waren we brooddronken genoeg om hem eens flink af te kunnen drogen. Over de heg hing hij ons te bespioneren en uitgelaten begonnen we hem in het Grieks en het Latijn met een sarcastische nadruk te bespotten. Hij verstond ons niet, maar hij merkte spoedig dat hij het weerloos mikpunt was van onze koeterwaalse venijnigheid. Dat was om je dood te ergeren: te weten dat je de das wordt omgedaan en dat je je dat als een onmondig kind moet laten welgevallen.

‘Werk verdomme door. En sta daar niet te ouwehoeren’, braakte hij eruit. We rezen overeind, staken verbaasd de schop in de grond en staarden hem met open monden aan. ‘Hé, wat zegt U?’ Willibald, een hand aan zijn oor. ‘Ja, dat is geen Grieks!’ zei Pukkel. ‘Nee, dat is Engels, met een joods accent!’ Daarmee had Benitius de deur dicht gedaan. Joekerend van pret bogen we ons weer voorover, halve schopjes los land in de richting van de schuilplaats bewegend.’

Tewerkgestelde Augustijner monniken groeven in 1945 op Bosch en Vaart een schuilplaats voor de Duitsers.

De ‘Tommy’s’ en de Prins

Op vrijdag 13 april 1945 trok een eindeloze rij Canadese tanks en andere voertuigen vanuit Vries via de Groningerstraat richting De Punt naar het vliegveld Eelde en Groningen. Aan de kant van de weg werden de bevrijders massaal toegejuicht. Bij Bosch en Vaart stond Janny Stavast naar de ‘Tommy’s’ op de tanks te zwaaien. Kees de Groot fotografeerde alles.

Een paar dagen later, op 18 april, maakte Kees de foto van zijn leven toen een auto de oprijlaan van Bosch en Vaart opdraaide. Uit de auto stapte prins Bernhard die Marten Stavast de hand kwam schudden, hij had gehoord wat er met Hendrik en Pieter gebeurd was. Achter op de foto noteerde De Groot nauwkeurig zijn camera-instellingen: 1/25 seconde, diafragma 8, afstand 2 meter, zonnekap en geelfilter.

Bosch en Vaart *Schoonheid aan het water*

Duizend fruitbomen

De wereld van Marten Stavast was ingestort. Hij begon al zijn energie in het fruitbedrijf te steken. Buiten bezig zijn om te vergeten. Voor de oorlog had hij al zo’n twee hectare appel- en perenbomen aangeplant, na de oorlog kwamen er nog ongeveer net zoveel bij. De luchtfoto uit 1951 aan het begin van dit hoofdstuk toont de oude en nieuwe percelen vruchtbomen op het landgoed met hoogopgaande beuken, lindes en eiken rond het huis op de voorgrond. Zelfs langs het grootste deel van de oprijlaan stond op dat moment een rij fruitbomen aan weerskanten, perenbomen van het ras Gieser Wildeman om precies te zijn. In juni 1965 inventariseerde de Nederlandse Fruittelers Organisatie in opdracht van Stavast het fruitbedrijf om een taxatie uit te brengen. Er stond 3,5 hectare appelbomen en 0,7 hectare perenbomen, in totaal waren er 729 appelbomen en 366 perenbomen. De waarde van zijn fruitbedrijf overigens moet Stavast beslist zijn tegengevallen. De taxateurs oordeelden dat het sortiment sterk verouderd was en dat het voor een gezonde exploitatie nodig was om alle bomen binnen een aantal jaren te rooien en te vervangen. De waarde van de vruchtbomen werd geschat op 4100 gulden en dat was een stuk minder dan de waarde van de oude bomen in het park rond de villa. Hoeveel die waard waren, wist Stavast zelf ook wel. Af en toe liet hij ‘bij gesloten briefjes’ hout van het landgoed veilen.

Overzicht fruitbomen op Bosch en Vaart

(bron: Taxatierapport Nederlandse Fruittelers Organisatie, 30 juni 1965)

Appelbomen

97	Bramley's Seedling
124	Goudreinette
20	Sterappel
22	Zoete Kroon
2	Brabantse Bellefleur
187	Jonathan
3	Zoete Bloemee
28	Groninger Kroon
9	Zoete Pippeling
3	Schone van Bath
3	R. von Zuccamaglio
72	Yellow Transparent
10	Cox Orange Pippin
10	Golden Delicious
25	Early Victoria
38	Manks Codlin
42	Zigeunerin
34	James Grieve
729	appelbomen in totaal

Perenbomen

164	Gieser Wildeman
36	St. Remy
160	Conférence
3	Beurré Merode
3	Beurré Dilly
366	perenbomen in totaal

*Marten Stavast, zuster Antje,
dochter Janny en haar kinderen
op Bosch en Vaart in de
jaren vijftig.*

In de verkoop

Niet alleen de boomgaard was verouderd. Ook de gebouwen raakten sterk verwaarloosd in de loop van de tijd. Op de foto's van de jaren vijftig zie je overal afbladderende verf, verrotte planken, gaten en kieren en deuren en ramen die uit elkaar hangen. Er gebeurde niet veel meer op Bosch en Vaart. En als je een huis niet bijhoudt, ‘gaat het snel van je af’, zoals ze in Drenthe zeggen.

Had Stavast geen geld voor het onderhoud? Het lijkt niet waarschijnlijk. Was hij te zuinig om veel geld in Bosch en Vaart te steken? Misschien... Meer waarschijnlijk is het dat het van Marten Stavast allemaal niet meer hoefde. Alleen met zijn zuster in het grote huis met al die herinneringen dagelijks om hem heen. Halverwege de jaren zestig was hij een flink eind op weg om tachtig te worden en hij wilde al een tijdje van Bosch en Vaart af. Vandaar de taxatie door de Nederlandse Fruittelers Organisatie en zijn contacten met de Groninger makelaardij Hoogland, die in 1967 begonnen. Hoogland stelde een advertentie op waarin ‘het prachtig gelegen BUITEN in de kop van Drenthe plm. 16 km. van Groningen’ te koop werd aangeboden voor 180.000 gulden. In de concepttekst werd het zinnetje ‘Het geheel is wat verwaarloosd’ voorlopig doorgestreept.

De advertentie haalde de krant niet, omdat zich bij Hoogland kennelijk spontaan een aantal potentiële kopers aandienden. Ze haakten echter af toen duidelijk werd dat aan de kanaalkant een strook van ruim 25 meter over de volle breedte van het landgoed aan Rijkswaterstaat moest worden verkocht. Het Noord-Willemskanaal werd verbreed en geschikt gemaakt voor schepen van 650 ton laadvermogen. Op Bosch en Vaart ging het om zo'n 50 are, maar het betekende wel dat een groot deel van de voortuin en de vijver moesten verdwijnen. Op 17 februari 1968 verscheen voor het eerst een advertentie in het Nieuwsblad van het Noorden. De vraagprijs was gezakt naar 125.000 gulden.

Marten Stavast heeft de verkoop van zijn Bosch en Vaart niet meegemaakt. Hij overleed op 10 april 1968 in het ziekenhuis in Groningen. Dochter Janny liet hem op Oud-Rijswijk begraven bij zijn vrouw Pietertje, vlakbij de graven van Hendrik en Pieter. Een lang en markant hoofdstuk in de geschiedenis van Bosch en Vaart was ten einde.

Tuin in Engelse stijl

Hermannus Inden had de tuin van zijn Bosch en Vaart destijds laten aanleggen in de toen populaire Engelse landschapsstijl. Veel Groninger borgen en buitenhuizen en de boerderijen van de rijke boeren kregen in negentiende eeuw zogeheten slingertuinen met hoogteverschillen en gebogen vormen in vijvers, paden en borders. De meest populaire Groninger tuinarchitect in zijn tijd was Jan Vroom sr. (1855-1923). Mogelijk maakte hij ook de tuin van Bosch en Vaart. Deze veronderstelling komt voort uit de kenmerken van de oorspronkelijke tuin plus het feit dat Vroom dé tuinarchitect was in de kringen waarin Inden in de stad Groningen verkeerde.

De voortuin van Bosch en Vaart werd ernstig verminkt toen er voor de verbreding van het Noord-Willemskanaal rond 1970 een flinke strook afgesnoept werd, waardoor onder andere de grote vijver verdween. Bij het renoveren van de tuin is geprobeerd er weer zoveel mogelijk oorspronkelijke kenmerken van de Groninger slingertuinen in terug te brengen.

Aan de andere kant van het huis ligt in het privégedeelte van het landgoed een gecombineerde siertuin en moestuin die past in de traditie van de oude Franse tuinen. Deze stijl, die aan de landschapsstijl voorafging, kent een veel formelere inrichting met rechte lijnen en strakke hagen en heggetjes.

BOSCH EN VAART 1969-1984

Kunste- naars in het paradijs

Op 14 januari 1969 passeerde bij notaris Buining in Vries de verkoopakte van Bosch en Vaart. Janny Stavast verkocht het landgoed inclusief koetshuis en zes hectare grond voor 80.000 gulden aan Theodora Johanna Augusta Mulder, in het dagelijks leven Dore genoemd. Dore Mulder was getrouwd met Wouter Hoogland. Hij werkte als makelaar op het makelaarskantoor van zijn vader Jan Hoogland aan de Vismarkt in Groningen. Dore is kunstenares. In 2005 maakte ze dit aquarel 'Herfst' van Bosch en Vaart. Ze woonde er toen al zo'n dertig jaar niet meer, ze bleef van het huis houden.

Makelaardij Hoogland had in 1967 van Marten Stavast opdracht gekregen om Bosch en Vaart te verkopen. Koper in 1969 werd dus uiteindelijk de schoondochter van Jan Hoogland. Het verkoopbedrag lag een stuk lager dan de aanvankelijke vraagprijs van 180.000 gulden twee jaar daarvoor. Het grootste deel van de grond werd doorverkocht aan de burens, de familie Meek, die het als bouwland en weiland gebruikte. Bijna drie jaar later verkochten Dore Mulder en Wouter Hoogland het huis voor 115.000 gulden aan Hans Heeren.

Hippiejaren

In de loop van de jaren zestig voltrok zich in Nederland niets meer of minder dan een revolutie. In een studentenstad als Groningen vierden vrijheid en blijheid hoogtij. De jeugd nam bezit van de stad. Ze hielden van andere muziek, andere mode, andere cafés en een andere moraal. Wouter Hoogland en Dore Mulder voelden zich in de ‘hippiejaren’ in Groningen als een vis in het water. Wouter begon met zijn vriend Koos Huizinga in de Poelestraat het legendarische ‘bruine café’ De Vlaamse Reus. Later begonnen de twee samen met vader Jan Hoogland grand café De Drie Gezusters aan de Grote Markt. Wouter Hoogland en Koos Huizinga vonden elkaar ook in de muziek, het vertolken van de smartlap om precies te zijn. ‘We zongen tot de tranen ons in de ogen stonden’, vertelde Wouter Hoogland in Het Vrije Volk. In 1967 richtten ze de in de stad wereldberoemde band De Stio’s op met klassieke tranentrekkers als ‘Hallo Bandoeng’, ‘Snoertje van bloedrode kralen’ en ‘Werkloze handen’ op het repertoire. In juli 1968 verscheen hun elpee op het Ketchup Label. Tussen de bedrijven door was Wouter Hoogland makelaar.

Dore Mulder werd in 1935 geboren als dochter van de Friese predikant Dirk Mulder en zijn vrouw Jannie Rasker. Een jaar later werd Mulder beroepen als dominee in Paramaribo. Dore en haar twee zusjes groeiden op in Suriname. In 1946 verhuisde het gezin naar het Drentse dorp Borger. In 1959 studeerde Dore af aan Academie Minerva te Groningen. Dore Mulder en Wouter Hoogland trouwden in 1963. Na een tijdje verlieten ze de stad en kochten ze een huis aan het Boterdiep in Onderdendam. Daarmee hoorden ze tot de eerste Stadgers die Groningen verruilden voor het Groningerland. Ze woonden er met hun drie kinderen Wouter, Rose en Lotte.

Ver van alles

In de zomer van 1968 nam Wouter Hoogland Dore mee om een mogelijke nieuwe woning in de buurt van Vries te bekijken. Dore had geen idee wat ze zou aantreffen. Vlak voor Vries draaiden ze linksaf van de weg af. *‘We reden een heuse oprijlaan op, omzoomd door perenbomen. Aan het begin lag een verwaarloosd nostalgisch theekoepeltje. Aan het eind van de allée stond het huis waar ik altijd al van gedroomd had. Het bracht mij terug naar de koloniale huizen van Suriname waar ik tot mijn elfde jaar woonde. Geweldig, ik was hier en ook weer terug in de tijd. Een verwaarloosd buiten met een verwaarloosde tuin, ver van alles wat Hollands heet!’*

Mateloos genieten

Van binnen bleek Bosch en Vaart net zo verwaarloosd als buiten. Het ging in het dorp meteen het Pippi Langkous-huis heten. De eerste maanden in de villa was het behelpen en improviseren, maar vooral ook een tijd van mateloos genieten. Dore over die tijd:

‘We leefden als zigeuners in de tuinkamer en de keuken. De verwarming deed het natuurlijk niet. Met een lekker kacheltje woonden en sliepen we in de tuinkamer. De kinderen moesten met wantjes aan naar de wc door de lange gang.’
‘Langzamerhand knapten we de boel een beetje op. De eetkamer was mijn trots met prachtig blauw behang, een ronde tafel in het midden en biedermeierstoelen uit een erfenis. (...) Van de twee kamers boven op het oosten maakten we één grote salon waar mijn oude vleugel pronkte alsof-ie er altijd gestaan had. Aan de wand hing werk van vrienden uit die tijd: schilderijen van Henri de Wolff, foto’s van Sanne Sannes naast posters van D66 en wat werk van mezelf.’
De beste herinneringen heeft Dore aan de drie zomers op Bosch en Vaart:
‘Zomers was het een waar paradijs. We leefden op de veranda. De tuin bleef bushbush, maar met bloeiende magnolia’s! We hadden feesten waar iedereen welkom was. Op de verjaardagen van de kinderen kwamen hele schoolklassen naar ons toe. Werkelijk, de beste tijd van ons gezinsleven!’

Wouter, Rose en Lotte Hoogland spelen bij Bosch en Vaart.

Nieuwe bewoners

Op 29 december 1971 verkochten Dore Mulder en Wouter Hoogland Bosch en Vaart met park en oprijlaan aan kunstenaar en Minerva-docent Hans Heeren en zijn vrouw Mia. Het ging in totaal om 1,75 hectare. Het gezin Hoogland betrok het koetshuis. Niet lang daarna gingen Dore en Wouter uit elkaar. Dore en de kinderen bleven er tot 1977 wonen. Op 15 november dat jaar verkocht Dore Mulder het koetshuis aan Hans van Berkenstijn en verhuisde ze naar Vries.

Het droomhuis van Dore Mulder

Nadat ze van Bosch en Vaart weg was, tekende en schilderde Dore Mulder haar droomhuis tientallen keren. Soms als een vriendelijk paradijsje dat zich in vredige rust in het water spiegelt, soms ook als de hel waar het vuur door alle ruiten oplicht. Ze gaf Bosch en Vaart de klamme kleuren van Suriname en beeldde het huis af in de compromisloze vrieskoude van een maannacht. ‘Velen zijn gegaan, velen zijn gekomen’, schreef Dore bij een van haar laatste tekeningen van Bosch en Vaart.

Dore Mulder exposeerde haar tekeningen en schilderijen van Bosch en Vaart in 2007 in het gemeentehuis van Tynaarlo in Vries.

‘Verpakt’, pastel/kleurpotlood 15x 17 cm

‘Velen zijn gegaan, velen zijn gekomen’, kleurpotlood, 14 x 12 cm

‘Droom’, aquarel 16 x 16 cm

Bosch en Vaart *Schoonheid aan het water*

Kunstenaars in het paradijs

Verwachtingen overtroffen

Hans Heeren begon in september 1971 als docent aan Minerva en moest zo snel mogelijk van Middelburg richting Groningen verhuizen. Makelaar Wouter Hoogland nam hem een paar avonden mee op huizenjacht:

‘Het ene huis na het andere werd bekeken, maar het leidde niet tot resultaat. De laatste tocht eindigde op Bosch en Vaart. ‘Hier woon ik’, zei Wouter Hoogland. ‘Dit is dus niet te koop?’ vroeg ik. ‘O ja hoor, ik wil het best verkopen’, was het antwoord.’ Het klamme zweet brak me uit, want dit huis overtrof al mijn verwachtingen. Mogelijk ook dat van mijn vrienden die mij van tevoren hadden gezegd dat ik ooit nog een huis zou krijgen als in Middelburg. Na wat touwtrekken over en weer zette ik mijn handtekening onder een voorlopige koopakte.’

De dag vóór oudjaar 1971 verhuisden ze. Omdat ze zelf geen auto hadden, reden Hans, zijn vrouw Mia en de vier kinderen met de verhuishwagen mee. Bij aankomst op Bosch en Vaart eind van de middag begon het te sneeuwen. De volgende dag op oudjaarsavond kreeg de oliekachel het niet warmer dan twaalf graden.

Noaberhulp

Hans Heeren had het gevoel in een andere wereld terecht te zijn gekomen. Een wereld die hem verbijsterde door zijn schoonheid. Bevolkt door ‘naobers’ die niets nalieten om het hen er naar de zin te maken. Toen de burens zagen hoe Heeren tevergeefs zijn best deed om zijn moestuin tot een succes te maken, stonden ze op een ochtend voor Bosch en Vaart met paard en wagen en een lading mest.

Joost Heeren werd net als zijn vader kunstenaar. Hij werkt vooral als tekenaar en illustrator. In dit prachtige portret zette hij Bosch en Vaart min of meer op een voetstuk.

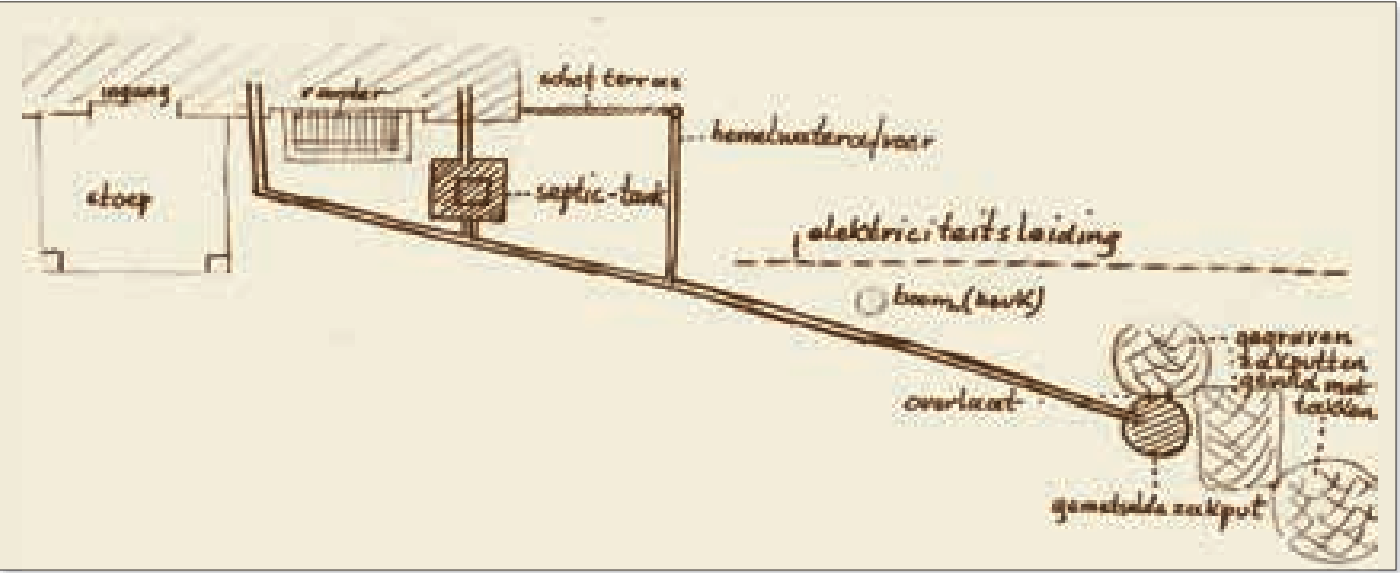
Linker pagina: In 1976 maakte Hans Heeren het olieverfschilderij ‘Bosch en Vaart in de sneeuw’.

De novemberstorm van november 1972 zorgde net als overal in Drenthe ook op Bosch en Vaart voor angstige momenten, herinnerde Hans Heeren zich jaren later nog precies:
‘De westerstorm raasde over het land en zwol aan tot een ware orkaan. Het huilen en kermen van de wind in de bomen rond Bosch en Vaart ging over in een diepe orgelklank die steeds meer in volume toenam. Alle registers werden opengetrokken. Elf bomen gingen tegen de grond, waaronder vier majestueuze beuken. De schotten van het terras bezweken. Het huis verloor een stuk dakgoot met houten versiering. Het dak verspeelde een deel van zijn zinken dakpannen. (...) We waren bang dat de gipsen plafonds doordrenkt zouden raken met het hemelwater en zouden bezwijken. Gelukkig gebeurde dat niet.’

Hans Heeren moest over de omgevallen bomen klauteren als hij ’s morgens naar de bushalte liep. Toen hij op een dag terugkwam uit Groningen, hadden de buurmannen Ale Douwes en Jan van Wijk de zware stammen met de motorzaag in stukken gezaagd en naast het pad gelegd:
‘Ik vroeg of ik tenminste hun uren mocht vergoeden. Ze zeiden: ‘Heeren, je kunt ons betalen door een kop koffie te komen drinken’. Dat hebben we dan ook gedaan. We waren zeer getroffen door hun hulp.’

Goede jaren

In totaal dertien jaar woonden Hans en Mia Heeren op Bosch en Vaart. De kinderen waren inmiddels het huis uit en zelf trokken ze steeds vaker richting Zeeland. Uiteindelijk kozen ze definitief voor Zeeland, waar Hans zich weer helemaal op zijn eigen kunst stortte. Studenten van Minerva pasten op Bosch en Vaart zolang het nog niet verkocht was. Op 31 augustus 1984 verkocht Hans Heeren Bosch en Vaart aan Pieter Battjes. Toen de handtekeningen gezet waren, gaf hij Pieter een boekje waarin hij genoteerd had wat hij uit overlevering en uit eigen ervaring over Bosch en Vaart wist. In een PS onder de datum schreef hij: ‘Dankzij het wonen en leven op Bosch en Vaart zijn onze jaren in het Noorden goede jaren geweest’. Op de laatste bladzij had hij voor Pieter een schema getekend van de waterafvoer van Bosch en Vaart. Je wist immers maar nooit...

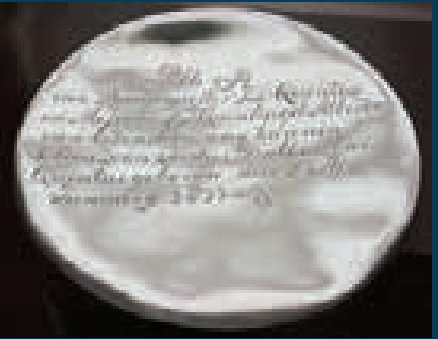
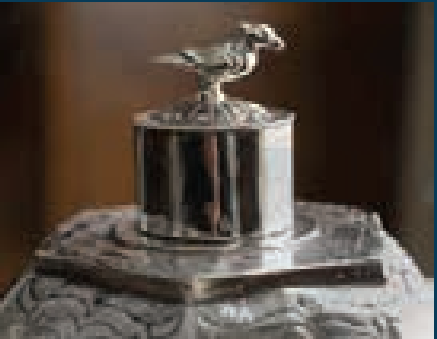

Vakmanschap Groninger zilversmeden

Pieter Battjes verzamelt Groninger zilver uit vooral de achttiende eeuw, de gloriejaren van de Groninger zilversmeden. Niet alleen in de stad maar ook in tal van dorpen in de Ommelanden werkten toen zilversmeden. Pieter vond bijvoorbeeld werk van zilversmeden uit Nieuwe Pekela en ‘t Zandt.

Zilver uit Groningen is redelijk zeldzaam vergeleken met Fries zilver. De reden daarvoor is dat in Friesland veel meer zilversmeden actief waren die bovendien buiten de eigen provincie ook nogal wat klanten hadden. Samen hadden ze een veel grotere productie dan hun Groninger collega's. Kenners omschrijven Groninger zilver als zwaar en robuust. Een mooi voorbeeld is de prachtige kraantjespot. Het vogeltje op het deksel van de theebus en de fijne details in het naaigarnituur illustreren dat het Groninger zilver meer dan alleen maar robuust was.

Het grootste deel van zijn zilvercollectie heeft Pieter Battjes in bruikleen gegeven aan musea om zo veel mensen te kunnen laten genieten van het vakmanschap van de oude Groninger zilversmeden.

BOSCH EN VAART 1984-HEDEN

Een levens-werk

Pieter Battjes was dertig - een jonge kerel nog, zegt ie zelf - toen hij een advertentie in het Nieuwsblad van het Noorden zag: Landgoed te koop bij Vries. Hij ging meteen kijken. Het huis bleek Bosch en Vaart te heten. Zijn eerste reactie was er vooral één van schrik:

‘Het huis bleek één grote puinhoop. Er woonden studenten van Minerva. Alle kamers waren in andere kleuren geverfd. De tuin was als in Genesis 1: woest en ledig. De eigenaar vroeg er 375.000 gulden voor. Dat was me te veel geld, zeker als je nagaat wat er allemaal nog aan moest gebeuren. Ik reed terug naar huis. Dit werd ’m niet...’

Geboortehuis van
Pieter Battjes in
Schildwolde.

Pieter woonde op dat moment in Garrelsw eer. Hij had een mooi huis midden in het dorp waar hij van alles zelf aan gedaan had. Maar hij wilde meer vrijheid om zich heen:

‘Ik ben in 1953 geboren in een klein huisje aan de rand van Schildwolde. Mijn vader was arbeider. We waren thuis met z’n achten: vader Egbert Battjes, moeder Matta Meinardi en zes kinderen. We hadden de ruimte in Schildwolde en we gingen gewoon onze eigen gang.’

Al vroeg wist Pieter wat hij wilde. Het verhaal wil dat hij als jongetje van acht tegen z’n ouders gezegd moet hebben: ‘Ik ga nooit bij een boer werken, ik ga nooit weer naar de kerk en ik wil nooit in een arbeidershuis wonen’. Drie voornemens waar hij zich al bijna zestig jaar aan heeft weten te houden...

Pieter en zus Greet Battjes op een schoolfoto uit 1960.

Mooi hoes

Bosch en Vaart liet Pieter na dat eerste bezoek niet los. Toen het landgoed een jaar later in 1984 opnieuw in de krant stond en de eigenaar flink in prijs gezakt bleek, reed Pieter voor de tweede keer die kant op. Hij raakte in gesprek met de eigenaren Hans Heeren, die docent op Minerva was, en zijn vrouw Mia. Ze konden het meteen goed met elkaar vinden.

‘Hans en Mia gingen definitief terug naar Zeeland en ze wilden van het huis af. Hans was meer kunstenaar dan docent en hij wilde weer in Zeeland gaan schilderen. We werden het eens over een prijs van 290.000 gulden en op 31 augustus 1984 was ik de trotse eigenaar van Bosch en Vaart.’

‘Ik ben er de volgende dag meteen in getrokken. Vanaf dat moment wist ik twee dingen zeker: ik moak er een mooi hoes van en ik gao hier nooit meer vot! Ik zeg het maar even in goed Gronings...’

Met de wind mee

Als je Pieter Battjes hoort praten over zijn Bosch en Vaart in 1984, weet je dat je met een door en door optimistisch man te maken hebt:

‘Ik liep naar de zolder en brak er zo’n beetje mijn nek over allemaal emmers, potten en pannen om de lekkerij op te vangen. Op het dak lagen asfaltsingels waar het water aan alle kanten tussen liep. Er was minstens vijftien jaar, ik denk wel dertig jaar niks aan het huis gebeurd.’

Het huis was niet warm te stoken en overal tochtte het als de hel. Pieter besloot ‘met de wind mee’ te gaan wonen. Met andere woorden: je leefde aan de kant van het huis waar de wind niet op stond. Mia Heeren had hem verteld dat de kinderen ’s winters met handschoentjes aan door het huis liepen en in bed lagen. ‘Af en toe zat ik op de wc te huilen’, verklapte ze achteraf.

Het dak was zo lek als een zeef en regelmatig moest Pieter Battjes het dak op om de dakbedekking op zijn plaats te schuiven.

Het eerste ‘ontginningswerk’ vond in de winter 1984-1985 plaats, de eerste winter van Pieter Battjes op Bosch en Vaart.

Ongeregelde natuur

Toen Pieter op Bosch en Vaart ging wonen, leek de tuin een stuk ongerepte natuur. Alles werd overwoekerd door wilgen, berken, esdoorn, brandnetels en bramen. Pieter noemt het tuinieren de eerste jaren ‘ontginnen’. De buurt bleek het landgoed ook te hebben gebruikt om afval te dumpen. Hij heeft er duizenden gebroken buisjes van het naastgelegen ki-station opgespit.

Het bleef niet bij ongeregelde natuur, ook de enige buurman van Bosch en Vaart leverde onmiddellijk zijn bijdrage in de feestvreugde:

‘Vanaf dag één had ik ruzie gehad met de buurman in het koetshuis. De man was psychiater. Hij kwam onmiddellijk op me af, stelde zich niet voor en stak meteen van wal. Ik moest Igor mijn hond wegdoen, hij was bang voor rottweilers. Verder wilde hij recht van overpad, hij vond dat hij overal op mijn erf mocht komen, dat was hij zo gewend. En hij zei dat hij het bergje aan de rand van de voortuin wilde kopen. Ik ben vlak voor hem gaan staan. ‘Dat gaan we dus niet doen’, zei ik tegen hem. Ik draaide me om, Igor liep keurig aan de voet mee terug.’

‘Acht jaar duurde de ellende, toen konden we het koetshuis kopen. Echt, geen seconde geaarzeld. Mijn zus Greet en ik hebben het in september 1992 gekocht. We zijn meteen begonnen het koetshuis te restaureren zodat Greet er kon wonen.’

Gaaf

De eerste jaren na de aankoop van Bosch en Vaart ging het vooral om het noodzakelijkste onderhoud van het huis. Pieter had regelmatig het gevoel aan het dweilen te zijn met de kraan open:

‘Stavast had al jaren geen cent in het onderhoud van Bosch en Vaart gestoken en daarna was het al niet anders geweest.

Iedereen deed maar wat. Je zag de raarste kleuren op de muren. Gewoon op de stenen geverfd, waar het behang en de lambrisering verdwenen waren. Op de veranda aan de zuidkant zaten roestige ijzeren golfplaten.’

‘We hadden één voordeel, achteraf realiseer je je dat. Dat er jaren geen onderhoud gedaan was, betekende ook dat Bosch en Vaart feitelijk nog vrijwel helemaal origineel was. Sinds de oorlog was er bij wijze van spreken geen stopcontact bij gekomen.’

Rijksmonument

Aan het eind van de jaren tachtig zorgde een nieuwe Monumentenwet ervoor dat ook waardevolle jonge bouwkunst van na 1850 de status van rijksmonument kon krijgen. Op basis van het Monumenten Inventarisatie Project Drenthe werd Bosch en Vaart op 26 oktober 1994 een rijksmonument. Feitelijk is het een complex met vijf rijksmonumenten, want behalve het huis kregen ook het koetshuis, de orangerie, het stookhok en het tuinkoepeltje een eigen monumentennummer.

Nieuw portaal

Voor Pieter Battjes was het verwerven van de monumentenstatus voor Bosch en Vaart het signaal om echt werk te gaan maken van een complete restauratie van het huis en de bijgebouwen. Het was meteen ook dé kans om iets te doen aan het enige nieuwe element aan Bosch en Vaart sinds de bouw van het huis in 1881: de aanbouw die Herman Tenhoff in 1929 boven de voordeur had laten bouwen.

‘Ik vond die ‘puist’ vreselijk en ik was niet de enige. Echt, iedereen vond het afschuwelijk. Hoe haal je zoiets in je hoofd...

Als je de foto’s van toen ziet, geloof je je ogen nog steeds niet.’

‘Ik kwam al snel bij Bob van Beek terecht. Bob had een architectenbureau in Leiden en hij was gespecialiseerd in landgoederen. Een autoriteit op het gebied van bouwhistorie en restauratie. Ik had meteen alle vertrouwen in hem. Al pratend bracht hij me op het idee om de westgevel van Bosch en Vaart net zo te maken als de oostgevel aan de kanaalkant. Zo’n uitbouw tot boven aan toe kon je mooi aansluiten op het dak. Vervolgens trok je het nieuwe portaal net zo ver naar voren als de oude uitbouw van Tenhoff. Feitelijk zette je de voordeur een meter of vier naar voren.’

Na veel discussie mocht de houten ‘puist’ boven de voordeur gesloopt worden en plaatsmaken voor een nieuw portaal.

Beelden van het leven
op Bosch en Vaart in
de jaren tachtig

Praten als Brugman

In 1995 had Bob van Beek de plannen voor restauratie en verbouw van Bosch en Vaart op papier staan en werd het plan bij de gemeente Vries ingediend. Vervolgens ging het naar de Provinciale Monumentencommissie voor advies. De commissie vond bijna alles prachtig wat Van Beek getekend had, vertelt Pieter Battjes: *‘Alleen ons nieuwe portaal vonden ze maar niks. In totaal zijn we er wel vijf keer mee in de commissie geweest. ‘Historiserend’ noemden ze het ontwerp en dat is in hun wereld een soort doodzonde, begreep ik achteraf. Ze vonden dat het een eigentijds portaal moest worden. Je moest aan het gebouw kunnen aflezen dat er een nieuw stuk voor het oude gebouw gezet was.’* *‘Van Beek en ik hebben moeten praten als Brugman. Al met al zijn we daar meer dan een half jaar mee bezig geweest. Dankzij de steun van mensen op het provinciehuis en bij de gemeente die wél begrepen waar we mee bezig waren, hebben we onze plannen er uiteindelijk toch ongeschonden doorheen weten te loodsen en kregen we onze bouwvergunning voor de restauratie van Bosch en Vaart. Voor mijn gevoel hebben we dat echt voor de poorten van de hel moeten wegslepen...’*

Aan de slag

In 1997 kon de aannemer met Bosch en Vaart aan de slag. Het hele dak is eraf geweest. Alle goten zijn vernieuwd. De zolder werd een echte tweede verdieping. Er was geen fatsoenlijke trap naartoe, dus heeft Van Beek in zijn ontwerp de trap beneden gekopieerd. Alle houten vloeren werden vervangen. Ramen en kozijnen zijn hersteld. Alle deuren zijn eerst helemaal uit elkaar gehaald om ze weer goed in elkaar te kunnen zetten. Van zijn vriend Kees Andriesse kreeg Pieter een gevelsteen die in het portaal aan de kanaalkant tegenover de eerste steen van Anna Inden werd ingemetseld. Pieter waardeert het gebaar: *‘Er staat mooi op dat ik het huis tussen 1997 en 2004 gerestaureerd heb. Dat jaartal 1997 was het begin van de restauratie, maar 2004 is niet het einde geweest. Zo’n huis, daar ben je natuurlijk nooit klaar mee. Tot op de dag van vandaag ben ik er elke dag druk mee. Bosch en Vaart is een levenswerk. Morgen is er wel weer wat!’*

Na de aankoop van de grond van buurman Meek bleef het land nog een aantal jaren in gebruik als landbouwgrond.

Teruggekocht

Toen Wouter Hoogland in 1969 eigenaar van Bosch en Vaart werd, heeft hij het landgoed meteen uitgepond. Zo’n beetje al het land aan de west- en noordkant ging meteen door naar buurman Harke Meek. Het huis werd in 1971 aan Hans Heeren verkocht en het koetshuis deed hij zes jaar later van de hand. Pieter Battjes deed ruim tien jaar over het terugkopen van het landgoed: *‘Toen ik Bosch en Vaart in 1984 kocht, zat er nog maar 1,75 hectare grond bij. In 1995 hebben Greet en ik het land vlak voor het overlijden van Harke Meek kunnen terugkopen. In die koop ging het om zo’n acht hectare plus het huis van Meek. Daarmee had Bosch en Vaart de grillen van Hoogland overleefd - zullen we maar zeggen - en had het landgoed feitelijk de oorspronkelijke omvang uit de tijd van Inden weer teruggekregen.’* *In 2015 hebben we er nog bijna vijf hectare aan de overkant van de Groningerstraat bij kunnen kopen. Door die aankoop grenst Bosch en Vaart nu aan de bezittingen van Stichting Het Drentse Landschap in de Hondstong tussen Vries en Yde. Het paste mooi in ons plan om Bosch en Vaart niet voor onszelf te houden. We hadden een tijd daarvoor namelijk al besloten om het landgoed grotendeels voor het publiek open te stellen, zodat iedereen van Bosch en Vaart kan genieten.’*

Oprijlaan

Net als het huis was ook het park rondom in het begin erg verwaarloosd en verwilderd. De bodem was bedekt met hoog gras, brandnetels en bramen. Toen hij een jaar of twee op Bosch en Vaart woonde, besloot Pieter met de oprijlaan te beginnen: *‘De oude perenbomen van Stavast hebben we gerooid en er is een rij lindes langs gekomen. Voor het eerst sinds jaren kon je het huis weer vanaf de straat zien. Man, wat een werk...’* *‘Na een jaar of tien waren de bomen zo gegroeid dat we om en om steeds een boom paar meter naar achteren hebben laten zetten, zodat een dubbele rij lindes ontstond. Zelf ben ik twee zomers lang elke zaterdag met een giertank met water uit het kanaal achter de trekker de oprijlaan op en neer gereden om de verplante bomen water te geven. Alle bomen hebben het gehaald. Elke keer verbaas ik me weer hoe de natuur je inspanningen beloont.’*

Aanleg van de bomenrij langs de oprijlaan.

Beelden van de restauratie van
het huis

Beelden van de restauratie van
de bijgebouwen

Zichtlijnen

Hoe Bosch en Vaart er vroeger moet hebben uitgezien, viel nauwelijks meer te achterhalen. Het was grotendeels bouwland en weiland geworden. Hoe kon je het landgoed in oude glorie herstellen?

‘Een landschapsarchitect heeft een tekening voor me gemaakt. De man bleek helemaal gek van een sterrenbos. Ik ben een echte Groninger: Groningers zijn niet zo van de bossen. Alleen maar bos vind ik onvoorstelbaar saai. Er moest veel meer openheid en ruimte in komen.’

Niet lang daarna kwam Pieter in contact met Hilde Kloosterziel en Stefien Smeding, die stage liepen bij ingenieursbureau Oranjewoud. Ze deden de studie Tuin- en Landschapsinrichting aan de Internationale Agrarische Hogeschool Larenstein in Velp. In juni 1999 presenteerden ze een inrichtingsvoorstel voor Bosch en Vaart als afstudeerproject. Hilde Kloosterziel en Stefien Smeding baseerden hun ontwerp op een aantal zichtlijnen vanaf de Groningerstraat, afgewisseld met verrassende doorkijkjes. Hoofdas in het ontwerp was de oude oprijlaan die een dubbele laanbeplanting met lindebomen kreeg. Ten noorden ervan tekenden ze een zichtlijn die breed genoeg was om Bosch en Vaart ook vanuit de auto in het voorbijrijden te kunnen zien. Deze strook zou als schapenweide gebruikt worden. Het was meteen een prachtige plek voor een ooievaarsnest. Uiteraard kreeg ook de theekoepel een prominente plaats in het ontwerp.

Aan de zuidwestkant van het landgoed bedachten Hilde Kloosterziel en Stefien Smeding een derde zichtas die ze baseerden op ‘een spannende kromme lijn om door de perspectivische vertekening het accent op de villa te leggen’. De scheiding van het openbare en het privégedeelte van het landgoed maakten ze met waterpartijen die aan de publiekskant natuurlijke oevers kregen en een strakke rechte lijn aan de overkant die mooi aansloot op de structuur van rechte paden met heggen van de privétuinen in Franse stijl. De oprijlijn kreeg een brug met een hek op de scheiding tussen openbaar en privé.

Overheden

Pieter Battjes vertelt dat ze voor de uitvoering van de inrichtingsplannen aangewezen waren op de medewerking van gemeente en provincie:

‘Bij de eerste gesprekken bleek de gemeente er helemaal niks voor te voelen. Er zit geen ruimte in het bestemmingsplan voor een landgoed, zeiden ze. Ik ben een echte Groninger. Nee is nee en ja is ja, voor mij. Geen landgoed dus, ze bekijken het maar... Mijn vriend Kees zit niet zo in elkaar. Hij is veel meer een onderhandelaar. Kees maakte een afspraak met de wethouder en wist hem gelukkig een heel eind mee te krijgen. Misschien kon nee ja worden... Zoiets was mij echt nooit gelukt.’

Vooraf van de provincie hebben ze destijds veel medewerking gekregen, benadrukt Pieter:

‘Eind 1999 was het echt spannend, toen we met alle partijen in het koetshuis overlegden. De gemeente zei met zoveel woorden dat je van boerenland geen bos mocht maken en de provincie zat veel meer op de toer van landgoederen, natuur en recreatie. Ik ben er trouwens van overtuigd dat er daarna vanuit de provincie - en met name door gedeputeerde Ali Edelenbosch - achter de schermen de nodige druk uitgeoefend is om de gemeente Tynaarlo toch met onze plannen mee te laten gaan. Wat trouwens niet wil zeggen dat we daarna meteen aan de slag konden. Het duurde toen nog bijna vier jaar voor we in 2003 de vergunning in huis hadden en serieus konden beginnen.’

Toen ze tien jaar later bezig waren met de oprichting van hun Stichting instandhouding Bosch en Vaart en een bestuurslid van buiten zochten, dachten ze onmiddellijk aan Ali Edelenbosch. Ze was inmiddels een aantal jaren gedeputeerde af en kwam graag het bestuur versterken.

Aanleg landgoed

Het grovere ‘ontginningswerk’ op Bosch en Vaart is in de winter van 2003 op 2004 door hovenier Sander Bosch gedaan. Ze hebben de grote waterpartij gegraven en van het vrijkomende zand heuvels gemaakt.

Vrijwel het hele landgoed is op een gegeven moment kaal geweest, vertelt Pieter:

‘Je kunt rustig zeggen dat we overal zo’n beetje weer helemaal van voren af zijn begonnen. Sander Bosch heeft hier duizenden bomen en struiken geplant. Net in een tijd dat er zoveel regen viel dat de hele aanplant dreigde te verzuipen. Met vrienden hebben we greppels tussen de plantrijen gegraven. De zomer daarop was het park zo droog dat we achthonderd meter oude brandslangen hebben gekocht om water uit het kanaal te halen. Het ene was nog niet klaar of de andere klus was er al weer. Met de hand hebben we in die jaren meer dan tienduizend bollen gepoot...’

Je thuis voelen

In 2019 woont Pieter Battjes 35 jaar op Bosch en Vaart. Van de negen eigenaren, die Bosch en Vaart sinds 1881 heeft gehad, is hij dan degene die er het langst gewoond heeft.

Iets om trots op te zijn? Pieter denkt terug aan de beloftes die hij zichzelf deed in 1984: ‘Ik moak er een mooi hoes van en ik gao hier nooit meer vot!’ Beloftes die hij nu voor zijn gevoel zo’n beetje heeft waargemaakt:

‘Van het begin af heb ik geweten dat het me zal lukken om Bosch en Vaart weer een mooie toekomst te geven. Ik heb me hier van het eerste moment af thuis gevoeld. Destijds waren mijn vrienden bang dat ik hier kapot zou gaan, maar ik kan vreselijk goed alleen zijn, ik ben een echte einzelgänger. Maar ik denk de laatste tijd wel steeds vaker: het is maar goed dat ik jong was toen ik eraan begon...’

Pieter Battjes (links) en Kees Andriess in de tuin voor Bosch en Vaart.

Luchtfoto van
Bosch en Vaart in
december 2003
toen de aanleg van
het landgoed net
begonnen was.

Greet Battjes in een volledig gestript koetshuis: ‘Toen de vloeren eruit waren, kwam er nog oude paardenmest tevoorschijn’.

Greet Battjes bij het koetshuis.

Greet Battjes: ‘Wonen in je eigen paradijs’

Greet Battjes woont in het koetshuis op Bosch en Vaart. Al zo’n 25 jaar bewoont ze deze voormalige dienstwoning op het landgoed. Ze vertelt over het begin: *‘Ik werkte in de verpleging en woonde op de Kraneweg in de stad. maar ik was de ruimte gewend en wilde eigenlijk net als vroeger weer buiten de stad wonen. Broer Pieter zei op een gegeven moment: ‘Waarom kom je deze kant niet op?’ De plannen werden plotseling concreet toen we het koetshuis konden kopen.’*

Dat wil overigens niet zeggen dat Greet er na de koop in september 1992 ook meteen in kon: *‘Het koetshuis moest helemaal worden gestript. De vloeren golfd en door het huis. Toen ze eruit waren, kwam er nog oude paardenmest tevoorschijn.’* *‘Ik kwam acht jaar na Pieter naar Bosch en Vaart, hij was na acht jaar nog steeds bezig met het aanleggen van de tuin, want dat was één grote bende. Het koetshuis werd het eerst aangepakt. Ik had op een gegeven moment zelfs tegen Pieter gezegd: ‘Moeten we het wel kopen? Het ziet er niet uit.’ Pieter was optimistisch: ‘Het komt allemaal goed’. Het is allemaal ook goed gekomen! Ik heb de eerste twee jaar bij hem in het grote huis gewoond. Het eerste wat hij deed, was mijn luie stoel bij hem in de kamer neerzetten.’* *‘Toen ik eenmaal in het koetshuis woonde, was er na elke vakantie wel een verrassing als ik weer thuis kwam. De ene keer lag er een mooie nieuwe stoep voor de deur of had ik een prachtige wandkast in de keuken en later was de vloer helemaal opnieuw geschuurd en gelakt. Dat waren leuke verrassingen! Ik ging al in de vakantie denken: wat zal Pieter nu weer uitspoken...’*

Greet en Pieter Battjes kregen na het opknappen van het koetshuis het idee dat ze weer een eenheid van Bosch en Vaart moesten maken. Samen kochten ze de twee stukken land van boer Meek naast de oprijlaan. Toen Greet een paar jaar geleden aan de overkant van de weg een bordje ‘Te Koop’ in het land zag staan, waren ze er snel uit: *‘We wilden weer een eenheid van Bosch en Vaart maken, net als vroeger. Bovendien grensde het aan de grond van Het Drentse Landschap. Het is prachtig als je ziet dat zoiets in een aantal jaren gewoon lukt!’*

Sinds 2009 is Greet met pensioen en is ze dagelijks aan het werk op Bosch en Vaart. Zo voelt ze zich verantwoordelijk voor het wel en wee van de groentetuin: *‘Er is altijd wel wat te doen buiten. Het omspitten laat ik graag aan Pieter over, de rest van het werk doe ik volop mee. Als er een vracht mest gebracht wordt, ben ik daar de hele dag mee aan het slepen. Echt een heerlijke ontspanning.’*

Tijdens Open Monumentendag verzorgt Greet de rondleidingen. Elk jaar komen een paar honderd man op Bosch en Vaart kijken: *‘We wonen hier met ontzettend veel plezier en het is prachtig om zoiets moois als Bosch en Vaart met andere mensen te delen. Daarom hoefden we ook niet lang te denken over de oprichting van onze Stichting instandhouding Bosch en Vaart. Die gaat het landgoed na ons overlijden beheren en zo blijft Bosch en Vaart in de toekomst een eenheid. Voorlopig genieten we er gewoon van! Wonen in je eigen paradijs...’*

Beelden van de aanleg van het landgoed
en de bouw van de schaapskooi

De stichting

Pieter en Greet Battjes weten één ding zeker. Ze willen voorkomen dat Bosch en Vaart weer uit elkaar gaat vallen, zoals dat na Marten Stavast aan het eind van de jaren zestig gebeurde. Na hun overlijden moet Bosch en Vaart behouden blijven en in zijn geheel aan de volgende generaties worden doorgegeven. In 2013 hebben ze hun landgoed ingebracht in de Stichting Pieter en Greet Battjes tot instandhouding van Landgoed Bosch en Vaart. Op deze manier hebben ze de toekomst van Bosch en Vaart zeker gesteld.

De eerste keer dat die toekomst aan de orde kwam, was in 1999 toen gesproken werd over de inrichting van het landgoed en de daarvoor noodzakelijke bestemmingsplanwijziging. Het bestaande bestemmingsplan Buitengebied bood daarvoor geen ruimte. Naast de gemeente Tynaarlo was bij dit overleg onder andere ook de provincie Drenthe aanwezig, die van het stichten van nieuwe landgoederen juist een speerpunt in het beleid gemaakt had. Landgoederen waren populair geworden sinds het rijk in 1995 in het Structuurschema Groene Ruimte provincies en gemeenten gevraagd had mee te werken aan nieuwe landgoederen.

Pieter en Greet Battjes gaven aan dat het hen om méér ging dan inrichting en planologische mogelijkheden. Ook de openstelling voor het publiek vonden ze een belangrijk item plus een mogelijke erkenning van Bosch en Vaart als landgoed in het kader van de Natuurschoonwet. Ze vertelden dat ze hoe dan ook wilden voorkomen dat Bosch en Vaart ooit weer een speculatieobject zou kunnen worden. Daarom wilden ze het landgoed onderbrengen in een stichting, erkend als zogeheten Algemeen Nut Beogende Instelling (ANBI). In 2004 ontving Bosch en Vaart de gevraagde plaatsing onder de Natuurschoonwet. Naast belangrijke fiscale consequenties had dit ook tot gevolg dat het grootste deel van het park voortaan opengesteld was voor het publiek. Slechts de naaste omgeving van het huis bleef privéterrein.

Aanleg landgoed

Voordat de gemeenteraad van Tynaarlo zich in de herfst van 2002 over het nieuwe bestemmingsplan Bosch en Vaart kon buigen, moesten tal van obstakels genomen worden om de gemeente over de streep te trekken. Daarnaast moesten en passant ook de nodige bedreigingen van buitenaf worden afgewend, zoals de komst van een kassencomplex van maar liefst 5000 vierkante meter ten noorden van het landgoed. Op 23 juli 2003 verleende de gemeente Tynaarlo de aanlegvergunning voor de landschappelijke inrichting van Bosch en Vaart en dat najaar kon eindelijk met de klus begonnen worden...

Op 16 april 2004 opende gedeputeerde Ali Edelenbosch het nieuwe park van Bosch en Vaart met de onthulling van het informatiebord. Bijzonder was het moment waarop Ineke Stavast het bord 'Jongens van Stavastpad' zichtbaar maakte, een huldeblijk aan de in 1944 vermoorde broers Hendrik en Pieter Stavast. Ali Edelenbosch kreeg die middag haar 'Edelen Bospad'.

Stichting instandhouding Bosch en Vaart

Op 10 oktober 2013 zijn het huis en het landgoed ondergebracht in de Stichting Pieter en Greet Battjes tot instandhouding van Landgoed Bosch en Vaart. Doel van de stichting is:
‘Het uitsluitend of hoofdzakelijk, verwerven, restaureren en in stand houden en verdere ontwikkeling van natuurschoon en/of landgoederen en/of buitenplaatsen in de zin van de Natuurschoonwet 1928; in het bijzonder landgoed Bosch en Vaart te Vries, en het verrichten van alle verdere handelingen die met het voorstaande in ruimste zin verband houden of daartoe bevorderlijk kunnen zijn.’

De stichting is aangemerkt als ‘algemeen nut beogende instelling in de zin van artikel 5b van de Algemene wet inzake rijksbelastingen’. Zo’n ANBI-status zorgt ervoor dat Bosch en Vaart vrij van schenkingsbelasting donaties kan ontvangen. In het huidige stichtingsbestuur zitten Kees Andriesse, Greet Battjes, Pieter Battjes en Ali Edelenbosch. Projectplan, jaarverslagen en andere belangrijke beleidsstukken van de Stichting instandhouding Bosch en Vaart zijn te raadplegen op www.landgoedboschenvaart.nl. De ANBI-publicatieverplichting zorgt ervoor dat de financiële jaarstukken ook op www.anbi.nl komen.

Keihard gewerkt

Geholpen door een groep trouwe vrijwilligers is er in het park en rond het huis de afgelopen jaren keihard gewerkt aan onderhoud en beheer. Ook werden er enkele grote projecten gerealiseerd. Er kwamen onder andere nieuwe bruggen, de aanleg van de Engelse landschapstuin werd afgerond en de Franse tuin kreeg een nieuwe inrichting. Andere projecten wachten op afronding. Zo zal in de loop van 2019 de nieuwe dienstwoning aan het kanaal klaar zijn. Daarna worden de plannen voor een nieuwe toegangspoort en een druivenkas gerealiseerd.

Toekomstige bescherming

Sinds 2013 zorgt de Stichting instandhouding Bosch en Vaart ervoor dat de toekomst van het landgoed zeker gesteld is. Twee recente beleidsmaatregelen rond Bosch en Vaart kunnen in de toekomst voor extra bescherming zorgen. Zo maakt het inmiddels zo'n vijftien hectare grote landgoed sinds 2018 onderdeel uit van het Natuurnetwerk Nederland (de voormalige Ecologische Hoofdstructuur). Hiermee is niet alleen fysiek, maar ook beleidsmatig een verbinding tot stand gekomen met de bijna 120 hectare die Stichting Het Drentse Landschap in de Hondstong tussen Vries en Yde in eigendom en beheer heeft. Verder wordt binnenkort een aanvraag ingediend om Bosch en Vaart aan te wijzen als zogeheten 'complex historische buitenplaats', waar behalve de huidige vijf rijksmonumenten ook de tuinen, het park en de waterpartijen bij horen die 'historisch en architectonisch met elkaar verbonden zo een onlosmakelijk geheel vormen'. De status 'complex historische buitenplaats' zal voor de best mogelijke bescherming zorgen. Meer zekerheden kan de Stichting instandhouding Bosch en Vaart niet krijgen om de toekomst van haar landgoed zeker te stellen...

Een van de zogeheten palmetten die vroeger op de hoeken van het dak van Bosch en Vaart hebben gestaan. Pieter Battjes zet ze er weer op als Bosch en Vaart helemaal klaar is.

Greet Battjes legde in 2018 de eerste steen voor de dienstwoning bij de kanaaldijk aan de noordoostkant van het landgoed.

E.B. von Dülmen Krumpelmann

Schilder van het onbezorgde Drenthe

Toen hij op Bosch en Vaart ging wonen, wilde hij graag werk van een Drentse schilder in huis hebben hangen. Pieter Battjes viel meteen voor het werk van Erasmus Bernard von Dülmen Krumpelmann (1897-1987). Zijn 'Schaatsenrijders' hebben een mooie plek in de kamer gekregen. Pieter houdt van de vlotte manier van schilderen van de schilder die volgens de kenners zijn impressionistische stijl in al die jaren trouw is gebleven. Zijn manier van schilderen stelde hem in staat in zijn lange leven een ongekend groot oeuvre op te bouwen.

Von Dülmen Krumpelmann wordt wel eens de chroniqueur van het Drentse leven genoemd. Hij wist het onbezorgde Drentse leven vast te leggen vlak voor de moderne tijd ook bezit nam van de 'Olde landschap'.

Tekening van Erasmus Bernard Von Dülmen Krumpelmann gemaakt door vriend en collega Evert Musch.

Verantwoording

Tekstverantwoording

Voor het maken van dit boek konden we putten uit het archief van de Stichting instandhouding Bosch en Vaart en het privéarchief van Pieter Battjes. Verder maakten we gebruik van een grote hoeveelheid informatie die anderen ons beschikbaar stelden. Zo verzamelde Nora Vennink genealogische data over de families van Hermannus Inden, Hendrikus Dieters, Meindert Meindersma, Simon Reinders en Herman Tenhoff.

We zijn dank verschuldigd aan Hans R. van der Woude uit Zuidlaren die onderzoek deed naar de architect van Bosch en Vaart en het verhaal van de kolonie Filadelfia. Gegevens over Meindert Meindersma in Ee komen uit *Plaetsen yn Eastdongeradiel* van R. Tolsma (Metsalier, 1989). Herman van Keulen had aanvullende informatie over het vertrek van Meindersma naar Hattem, hij schrijft het boek *Overbosch - Van villa tot restaurant*.

Sipke de Wind tipte ons over het bestaan van het boekje *Monnikenwerk in Drente* van pater Cees Mertens uit 1947. Veel informatie over de ‘hippiejaren’ van de stad Groningen staat in het boek *Koos* van Jan Abrahamse e.a. (Groningen, 1992).

Beeldverantwoording

De meeste oude foto’s en andere documenten in het boek komen uit het archief van de Stichting instandhouding Bosch en Vaart en het privéarchief van Pieter Battjes. Sake Elzinga fotografeerde Bosch en Vaart anno 2018. Krantenartikelen en advertenties vonden we op de Delpher-website van de Koninklijke Bibliotheek. De overige beelden vindt u hieronder verantwoord.

Voor het reproduceren van de kunstwerken in het boek hebben we toestemming gevraagd en gekregen van de kunstenaars of hun rechthebbenden. Sake Elzinga verzorgde de reprofotografie van de werken van Von Dülmen Krumpelmann, Heeren en Musch. Philippe Boucher maakte repro’s van het werk van Dore Mulder.

Aerophoto Eelde pag. 96 ● **Kees Andriesse** pag. 6, 29, 34, 67, 88, 107R ● **Drents Archief / Collectie DMA** pag. 14 ● **Sake Elzinga** cover, backcover, pag. 1, 2, 4, 16, 17, 18, 19, 27, 28, 30, 45R, 46, 67, 77, 78, 79, 80, 95, 98LB, 98RB, 98RO, 102, 103, 106, 107L, 110, 112 ● **Groninger Archieven / Collectie Kramer** pag. 32, 38 ● **Dore Mulder** pag. 68, 71, 72, 73 ● **Stichting Oranjehotel** pag. 60

